De verzoeking van den H. Antonius

Naar Gustave Flaubert. Fragmenten

Louis Couperus

editie H.T.M. van Vliet en J.B. Robert

bron

Louis Couperus, *De verzoeking van den H. Antonius. Naar Gustave Flaubert. Fragmenten* (eds. H.T.M. van Vliet en J.B. Robert). Uitgeverij L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen 1992

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/coup002verz03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

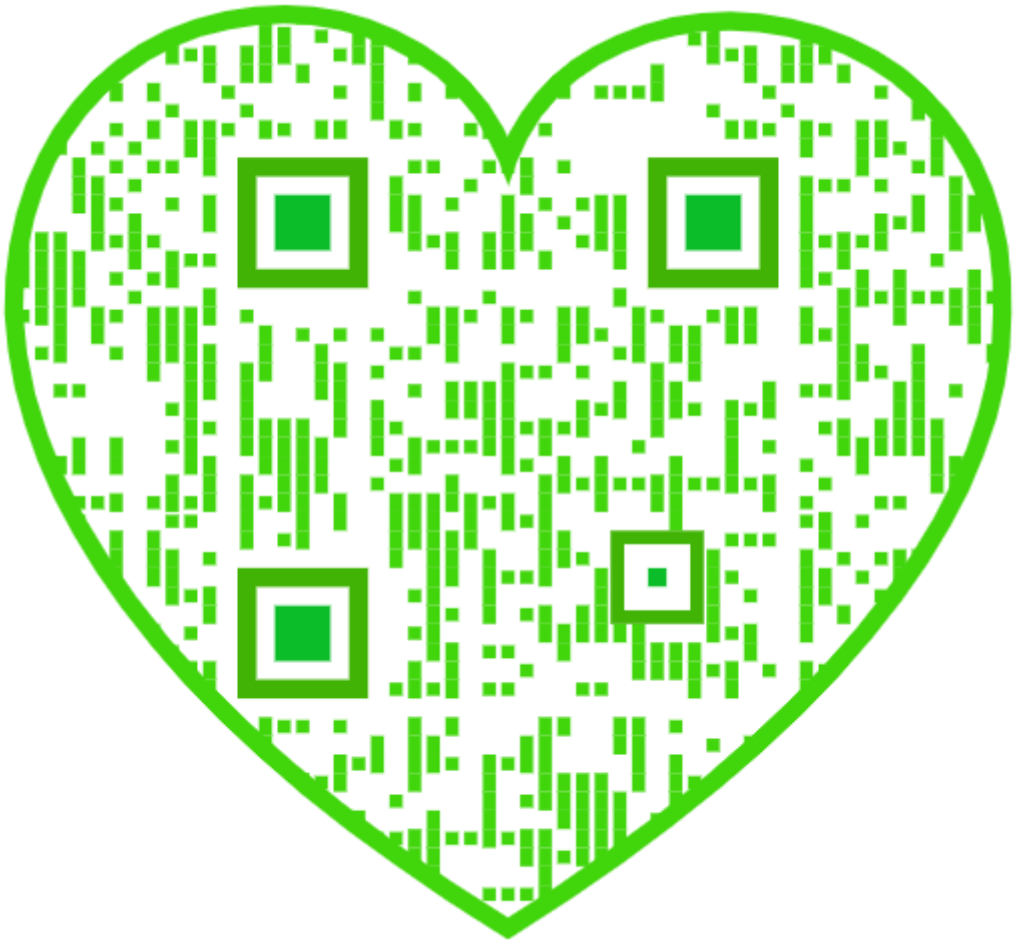

I

Het is in de Thebaïde, op een hoogen berg, boven op een platform, gerond als een halve maan, ingesloten door groote steenen.

De hut van den heremiet is achter. Ze is gemaakt van slik en rieten, met een plat dak, zonder deur. Binnen ziet men een kruik en een zwart brood; in het midden, op een houten lezenaar, een zwaar boek; over den grond hier en daar stukken rietwerk, twee of drie matten, een korf en een mes.

Tien passen van de hut af is een groot kruis geplant in den grond; en aan de andere zijde van het platform wringt zich een oude palmboom en helt over den afgrond, want de berg schiet er steil naar omlaag en de Nijl schijnt er een meer te vormen, beneden aan den oeverrand.

Het uitzicht wordt er links en rechts afgesloten door een keten van rotsen. Maar aan de woestijnzijde, als stranden, die zich zouden strekken, het eene na het andere, breiden immense even wijdige deiningen van een aschblond, de eene na de andere, zich uit, en stijgen, stijgen altijd; - dan, achter die zanden, ver, heel ver, teekent de Lybische keten een krijtwitten muur, die violette nevelen hier en daar wat doezelen. Vóor, zinkt de zon. De hemel, in het Noorden, is parelgrijs, terwijl in het zenith purperen wolken, als de vlokken van reusachtige manen uitwimpelen op den blauwen dom. Die vuurstrepen donkerbruinen; de stukken azuur nemen een kleur aan van parelmoêr; de struiken, de keien, de grond, alles schijnt nu hard als brons; en in de ruimte drijft zoo ijl goudstof, dat het zich met de lichttrillingen verwart.

ANTONIUS

een lange baard, lange haren, een geitevel om, zit kruisbeens en vlecht matten. Zoodra de zon onder gaat, slaakt hij een grooten zucht en ziet naar den einder.

- Alweêr een dag! Alweêr een dag voorbij!

Vroeger toch was ik niet zoo ellendig! Ik begon voor den nacht mijn gebeden; dan ging ik naar den stroom en haalde water, en dan klom ik weêr het ruwe pad op, met mijn waterzak op mijn schouder en ik zong gezangen. Daarna had ik pleizier in mijn hut alles netjes te schikken. Ik nam mijn gereedschap; ik deed mijn best, dat mijn matjes netjes gelijk waren en mijn korven licht; want mijn minste handelingen schenen mij toen plichten, die niets pijnlijks hadden.

Op geregelde uren scheidde ik uit met werken; en als ik bad, met mijne beide armen uitgestrekt, voelde ik een fontein van barmhartigheid, die zich van den hemel boven uitgoot in mijn hart. Ze is droog, nu. Waarom...?

Hij loopt in den kring der rotsen, langzaam.

- Allen keurden het af, toen ik van huis wegging. Mijn moeder viel in zwijm neêr, mijn zuster wenkte mij nog van ver terug te komen; en de andere schreide, Ammonaria, dat kind, dat ik iederen avond aan den rand van de waterput tegenkwam, als zij daar haar buffels bracht. Ze liep me na. De ringen om hare enkels glinsterden in her stof en haar hemd, dat aan de heupen open was, fladderde in den wind. De oude asceet, die mij meênam, schold haar uit. Onze twee kameelen galoppeerden maar door...en sedert heb ik niemand meer gezien.

Eerst heb ik in het graf van een Farao gewoond. Maar er zweeft een betoovering rond door die onderaardsche paleizen, waar de duisternis een zware atmosfeer heeft, door de vroegere geurwalmen der aromaten. Onder uit de sarcofagen op, riep een klagende stem mij toe; en dan weêr zag ik in eens al de gruwelijke dingen leven, die op de muren geschilderd zijn; en toen ben ik tot aan de Roode Zee gevlucht, naar een verwoeste citadel. Daar hielden de schorpioenen, die over de steenen kropen, me gezelschap, en

boven mijn hoofd, altijd maar door, draaiden de adelaren in een kring rond, op de blauwe lucht. 's Nachts werd ik verscheurd door klauwen, gebeten door snavels, aangeraakt door slappe vleugels, en verschrikkelijke demonen, die in mijn ooren huilden, wierpen mij op den grond. Eens zelfs hebben lui van een karavaan. die naar Alexandrië ging, me geholpen en me toen met hen meêgenomen.

Toen heb ik willen leeren bij dien goeden, ouden Didymus. Hoewel die blind was, evenaarde niemand hem in de kennis der Schriften. Na de les nam hij mijn arm en we gingen wandelen. Ik bracht hem naar het Paneum, vanwaar men den vuurtoren ziet en de hooge zee. Daarna gingen wij door de haven terug, en liepen tegen menschen van alle natie's, zoowel Kimren met beerenvellen om, als Gymnosofisten van den Ganges, die vol koeiendrek zaten. Maar er werd altijd maar gevochten in de straten, om de Joden, die de belasting niet wilden betalen, of met oproermakers, die de Romeinen wilden wegjagen. Daarbij, de stad is vol heretieken en scheurmakers van Manasse, Valentinus, Bazilides, van Arius - en allen hoûen je bij een mouw vast, om met je te redeneeren en je te overtuigen.

Hun redeneeringen komen wel eens bij me op. Al geef je niet om ze, ze maken je toch in de war...

Toen ben ik naar Colzim gevlucht, en mijn boetvaardigheid was zóo groot, dat ik niet meer bang was voor God. Er kwamen er bij me om anachoreet te worden.

Ik heb hun een practischen regel opgelegd, in strijd met de buitensporigheden der Gnozis en met de beweringen der filozofen. Van overal zond men mij boodschappen. Ze kwamen me zien van heel ver!

Maar het volk kwelde die bekeeren wilden en de dorst naar marteldood voerde me naar Alexandrië terug. De vervolging was toen sedert drie dagen gestaakt...

Toen ik terug woû gaan, hield een troep volk me tegen voor den tempel van Serapis. De stadsvoogd wilde nog een laatste voorbeeld stellen, zeiden ze me. Midden in den portiek, in de

barre zon, was een naakte vrouw vastgebonden aan een zuil; twee soldaten sloegen haar met geesels; bij iederen slag wrong ze haar geheele lichaam...

Ze keerde zich om, met open mond - en over het volk, door hare lange haren heen, die hingen over haar gezicht, heb ik meenen te herkennen: Ammonaria...!!

Maar...die was grooter...en mooi...o heerlijk...

Hij strijkt met de handen over het voorhoofd.

- Neen, neen, ik wil er niet meer aan denken...

Een anderen keer riep Athanazius mij om hem te steunen tegen de Ariërs. Het is gebleven bij uitschelden en uitjouwen. Maar sedert is hij belasterd, van zijn zetel vervallen verklaard en weggejaagd. Waar is hij nu? Ik weet er niets van. Ze geven zich al heel weinig moeite om me eenig bericht te zenden. Al mijn leerlingen hebben me verlaten, zelfs Hilarion!

Hij was misschien vijftien jaar, toen hij kwam en zijn verstand was zoo wonderbaarlijk, dat hij me telkens iets vroeg. Dan luisterde hij en dacht na; - en alles wat ik noodig had, bracht hij me zonder mopperen, vlugger dan een geitje en daarbij zoo vroolijk, dat hij de aartsvaders wel zoû kunnen doen lachen. Hij was een zoon voor me!

De hemel is rood, de aarde geheel zwart. Onder de rukvlagen van den wind worden slieren zand opgeheven als groote lijkwaden: dan vallen ze neêr. Eensklaps, op een wolkeloos stuk, gaan vogels voorbij in een driehoekige slagorde, als één stuk metaal en waarvan enkel de zijden sidderen.

Antonius ziet naar ze op.

- O, wat zoû ik ze willen volgen!

Hoe dikwijls ook heb ik niet met afgunst gekeken naar die lange schepen, waarvan de zeilen als wieken zijn, en vooral als ze ver meêvoerden wie ik bij me gehad had! Wat een goeden tijd hadden we samen! Wat spraken we al niet uit! Niemand vond ik belangwekkender dan Ammon; hij vertelde mij van zijn reis naar Rome: de Katakomben, het Colosseum, de vroomheid der hooge vrouwen, nog duizend andere dingen!...En ik heb niet met hem

willen meêgaan! Van waar komt toch mijn stijfhoofdigheid zoo een leven te willen leiden?

Ik had goed gedaan bij de monniken van Nitrië te blijven: ze hebben er mij om gesmeekt. Ze hebben ieder hun cel, en houden toch gemeenschap met elkaâr. 's Zondags trompettert een bazuin ze in de kerk samen, en dan ziet men drie stokken hangen om schuldigen te straffen, dieven en inbrekers; want hunne discipline is streng.

Toch hebben ze eenige aangename dingen. De getrouwen brengen hun eieren, vruchten, en zelfs instrumentjes om doornen uit de voeten te halen. Er zijn wijngaarden om Pisperi; die van Pabenes hebben een vlot om hunne levensmiddelen te halen...

Maar ik had mijn broeders beter gediend met eenvoudig priester te worden. Je helpt de armen, je geeft de sacramenten; je hebt gezag in de huisgezinnen.

En dan, alle leeken zijn niet vermaledijd, en het had maar van mij afgehangen om, bijvoorbeeld, grammaticus te zijn, filozoof. Ik had in mijn kamer een sfeer van riet gehad; wassen leitjes altijd bij de hand, jongelui om me heen, en aan mijn deur, als teeken, een laurierkrans hangen. Maar er schuilt te veel hoogmoed in die triomfen. Soldaat, dat is beter. Ik was stevig en ik dorst genoeg om de kabeltouwen van de krijgsmachines te vieren, om donkere bosschen door te gaan en, helm op je kop, de brandende steden binnen te trekken!...Niets hield me tegen; en ook niets, om met mijn geld een plaats als tollenaar te koopen bij de een of andere brug; en de reizigers zouden me allerlei verteld hebben en me in hun reisgoed allerlei zonderlinge dingen hebben laten zien...

De kooplui van Alexandrië varen op feestdagen de rivier van Canope af, en ze drinken dan wijn uit lotoskelken, terwijl de tamboerijnen kletteren langs de taveernen aan den oever!

Verderop beschutten kegelvormig gesnoeide boomen de rustige hoeven tegen den zuidenwind. Het dak van het hooge huis rust op heele dunne zuiltjes, dicht bij elkaâr als de stijlen van een doorzicht; en hier door heen ziet de heer des huizes, liggende op een lang bed, al zijne vlakten rondom zich, met de jagers tusschen

het graan, bij de wijnpers, waar men de druiven trapt. Hij ziet zijn vee, zijn kinderen spelen op den grond; zijn vrouw buigt zich en geeft hem een zoen...

In de blankachtige nachtduisternis verschijnen hier en daar puntige snuiten, met ooren, die rechtop staan, en schitterende oogen. Antonius loopt op ze toe. Kiezelsteenen rollen af; de beesten vluchten. Het was een troep jakhalzen.

Eén is gebleven, hij houdt zich strak op twee pooten, het lijf in een half-cirkel en den kop schuin, in eene houding vol wantrouwen.

- Wat is die mooi! Ik zoû wel zachtjes met mijn hand over zijn rug willen strijken.

Antonius fluit hem. De jakhals verdwijnt.

- Hè...hij keert naar de anderen. Wat een eenzaamheid! Wat een verveling!!

Hij lacht bitter.

- Een mooi bestaan: in het vuur palmstokken te wringen om er manden van te maken, korven te vlechten, matten te naaien, en dan alles bij de Nomaden te ruilen tegen brood, waarop je je tanden stuk bijt. Beroerde boel: is het nooit gedaan! Dood te zijn is maar beter! Ik kan niet meer! Ik heb er genoeg van...

Hij stampvoet, en loopt tusschen de rotsen heftig heen en weêr; dan blijft hij buiten adem staan, barst uit in snikken en zinkt neêr op den grond, op één kant.

De nacht is kalm; tallooze sterren trillen; men hoort alleen het geklapper der tarentula's.

De twee armen van het kruis slaan een schaduw neêr; Antonius, die weent, bemerkt dit.

- Wat ben ik zwak, mijn God! Kom, moed, laat ik opstaan!

Hij gaat in zijn hut, ontdekt een begraven kool vuurs, steekt een fakkel aan en plant dien op den lezenaar, om het groote boek te verlichten.

- Als ik nam...Het Leven der Apostelen...ja; het komt er niet op aan, waar.

‘Hij zag den hemel open, met een groot laken, dat daalde aan de vier punten; daarin waren alle soorten van aardsche dieren en wilde beesten, reptilen en vogels; en eene stem sprak: Petrus, sta op, dood, en eet!’

- De Heer wilde dus, dat zijn apostel van alles at?...En ik...

Antonius laat de kin op de borst vallen.

Het geritsel der pagina's, die de wind beweegt, doet hem het hoofd heffen en hij leest:

'De Joden doodden alle hunne vijanden met zwaarden en zij richtten een groot bloedbad aan, zoodat zij deden naar welgevallen met die zij haatten...'

- Dan komt de opsomming van hoeveel ze er doodden: vijf-en-zeventigduizend. Zij hadden zoo geleden! Daarbij, hunne vijanden waren de vijanden van den waren God. En wat moesten ze genieten zich te wreken met afgodendienaars te vermoorden!

De stad zeker was propvol lijken! Er waren er op de drempels der tuinen, op de trappen, in de kamers zoo hoog dat de deuren niet open konden!...

Maar wat moet ik nu met die gedachte van moord en bloed!...

Hij slaat het boek op een andere plaats open.

'Nebukadnezar boog het gelaat in het stof en aanbad Daniël.'

- Ah, goed! De Heer verheft zijne profeten boven koningen: toch, die eene leefde in de feesten, altijd dronken van weelde en hoogmoed. Maar God, om hem te straffen, veranderde hem in een beest. Hij liep op vier pooten!

Antonius begint te lachen; terwijl hij zijne armen uitstrekt verwart hij, met de hand, de bladzijden. Zijne oogen vallen op dezen zin:

'Ezechias had groote vreugde om hunne komst. Hij toonde hun zijne geurwerken, zijn goud en zilver, alle zijne aromaten, zijne oliën, al zijn kostbare vazen, en alles wat zijne schatten inhielden.'

- Ik stel me voor...tot aan de zoldering opgehoopte edelsteenen, diamanten, gouden Dariussen. Iemand, die er zoo een hoop heeft, is niet meer gelijk aan anderen. Hij denkt, ze door zijn handen latende gaan, dat hij het rezultaat van tallooze pogingen bezit, als had hij het leven der volkeren uitgewrongen en als kon hij het weêr verspreiden. Een nuttige voorzorg voor vorsten. De wijste van allen heeft er zich niet van onthouden. Zijne vloten brachten hem ivoor aan, apen...Waar is het toch?

Hij bladert driftig.

- Ah, hier!

‘De koningin van Saba, wetende de glorie van Salomo, kwam hem verzoeken, en gaf hem raadsels op.’

- Hoe woû ze hem verzoeken? De Duivel heeft wel Jezus willen verzoeken! Maar Jezus zegevierde omdat hij God was en Salomo misschien omdat hij toovenaar was. Dat is subliem, de tooverkunst! Want de wereld - zoo heeft een wijsgeer me verklaard - vormt een geheel, waarvan alle deelen op elkaâr inwerken, als organen van éen lichaam. Nu moet je de natuurlijke sympathieën en antipathieën der dingen kennen, en ze dan in beweging stellen?...Zoû je dan kunnen wijzigen wat onveranderbare wet schijnt?

Nu werpen zich de twee schaduwen der kruisarmen achter hem naar voren. Zij doen als twee groote horens; Antonius roept uit:

- Mijn God, help!

De schaduw is weêr als vroeger.

- Oh!...het was een droombeeld: niet anders. Ik heb mijn geest niet te kwellen. Ik heb niets te doen, heelemaal niets te doen.

Hij gaat zitten en kruist de armen.

- Toch...ik meende de nadering te hooren...Maar waarom zoû *Hij* komen? En trouwens, ken ik niet zijn streken? Ik heb den monsterachtigen anachoreet weggejaagd, die mij, lachende, kleine warme broodjes aanbood; het paardmensch, dat mij op zijn rug wilde nemen, - en dat zwarte kind, dat tusschen de zandvlakten verscheen, en dat zeer mooi was en dat zich noemde de geest der hoererij...

Antonius loopt heftig links, rechts.

- Het is op mijn bevel, dat men deze menigte heilige schuilplaatsen gebouwd heeft, vol monniken, die boetekleêren onder hunne geitevellen dragen, en zoovele, dat men er een leger van zoû kunnen maken. Ik heb van verre zieken genezen; ik heb demonen verjaagd, ik ben den stroom doorgegaan te midden der krokodillen: keizer Konstantijn heeft mij drie brieven geschreven; Balacius, die op de mijne gespuwd had, is door zijne paarden van een gereten: het volk van Alexandrië, toen ik terugkwam, vocht om

me te zien en Athanazius heeft me begeleid op mijn weg.

Maar welke werken heb ik dan ook al niet volbracht! Meer dan dertig jaren ben ik in de woestijn en verzucht ik! Om mijn lendenen heb ik tachtig ponden brons gedragen, als Euzebius; ik heb mijn lichaam blootgegeven aan de steken der insekten, zooals Macaïrus deed; ik ben drie-en-vijftig nachten gebleven zonder een oog toe te doen, zooals Pacomus; en zij, die men onthoofdt, met nijptangen knijpt, of verbrandt, hebben minder deugdzaamheid, misschien, omdat mijn leven één voortdurende marteling is!

Antonius houdt zijn pas in.

- Waarlijk, er is niemand in een zoo diepe ellende! Meêlijdende harten zijn er niet meer. Ze geven me niets meer. Mijn mantel is gesleten. Ik heb geen sandalen, zelfs geen nap! - Want ik heb aan de arrnen en mijn bloedverwanten al mijn goed gegeven, zonder een duit te hoûen. Al was het maar om gereedschap te koopen, dat onmisbaar voor mijn werk is: ik móet wat geld hebben. O, niet veel, een klein sommetje; ik zoû zuinig zijn...

De Vaderen van Nicea, in purperen kleêren, zaten als toovenaars op tronen langs den wand; en men heeft ze een banket aangeboden en ze met eer overladen, vooral Pafnucius, omdat hij één oog heeft en hinkt sedert de vervolgingen van Diocletianus! De keizer heeft hem meermalen zijn uitgestoken oog gekust: hoe dol! Overigens, er waren bij het Concilie schandelijke leden. Een bisschop van Scythië, Theofilus; een andere van Perzië: Johannes, een wilde-beesten-hoeder: Spiridion! Alexander was te oud. Athanazius had zich toegevender moeten stellen tegenover de Ariërs, om wat van ze te krijgen!

Wat ze al niet zouden uitgehaald hebben. Ze hebben niet naar me willen hooren! Die tegen me sprak - een groote jonge man met een kroesbaard - gooide me telkens, met een kalm gezicht, zalvende tegenwerpingen toe, en terwijl ik naar mijn woorden zocht, keken ze naar me met hun nijdige gezichten en ze huilden als hyena's. Oh, waarom kan ik ze niet allemaal door den keizer laten verbannen, of liever ze slaan, ze verpletteren, ze pijn zien hebben. Ik heb ook wel pijn!

Hij leunt wankelend tegen zijne hut.

- Het komt omdat ik te lang gevast heb! Mijn krachten begeven me. Als ik eens at...eens maar: een stuk vleesch!

Hij sluit de oogen half toe, met weelde.

- O, rood vleesch...een druivetros, waar je in hapt! Dikke melk, die op een bord drilt!

Maar wat heb ik toch! Wat heb ik toch! Ik voel mijn hart zwellen als de zee, wanneer ze zich verheft vóor den storm. Een eindelooze loomte overstelpt me en de lauwe lucht schijnt me den geur van vrouweharen toe te golven. Er is toch geen vrouw gekomen...

Hij gaat naar het weggetje tusschen de rotsen.

- Vandaar komen ze altijd, gewiegeld in hare draagstoelen aan de zwarte armen der eunuchen. Zij stappen uit, en hare vingers met ringen vouwende, knielen ze neêr. Ze vertellen me hare ontstemmingen. De behoefte aan bovenmenschelijken wellust kwelt haar; ze zouden willen sterven; in hare droomen hebben ze goden gezien, die haar zochten; - en de zoom van hare kleêren valt over mijne voeten. Ik weer ze af. ‘O, neen’, zeggen ze dan, ‘nog niet! Wat moet ik doen?’ Alle boetedoeningen zijn haar goed. Ze vragen de ruwste, ze willen de mijne deelen, leven met mij!

Dat is al lang geleden, dat ik er geen gezien heb. Misschien komen er nu wel gauw? Waarom niet? Als ik nu in eens muilezelklokjes hoorde tingelen in de bergen. Ik geloof...

Antonius klautert op een rots, aan den ingang van het pad; hij buigt zich en pijlt met zijne oogen door de duisternis.

- Ja, daar, heel ver weg, beweegt een massa, als menschen, die hun weg zoeken. De weg is daar: ze vergissen zich!

Hij roept:

- Hierheen, kom!

De echo herhaalt: Kom, kom!

Hij laat de armen, verplet, vallen.

- Wat een schandaal! O, jij arme Antonius!

En dadelijk hoort hij fluisteren: Arme Antonius!

- Is daar iemand? Antwoord dan!

De wind, die waait door de scheuren der rotsen, maakt trillingen, en in die verwarde klankmassa's, hoort hij STEMMEN als sprak de lucht. Ze zijn zacht, en verleidelijk, fluisterend.

DE EERSTE

- Wil je meiden?

DE TWEEDE

- Liever groote hoopen geld, hè?

DE DERDE

- Een degen, die straalt?

en

DE ANDEREN

- Het heele volk bewondertje!!
- Ga maar wat slapen...!
- Je zal ze allemaal doodslaan, allemaal!

Tegelijkertijd, veranderen zich de dingen. Aan den rand van den rotskant wordt de oude palmboom, met zijn bos gele bladeren, het lichaam van een vrouw, die over den afgrond buigt, en wier lange haren zwaaien...

ANTONIUS

keert naar de hut terug: de schabel met het zware boek, de bladzijden zwart van letters, schijnt hem een heester vol zwaluwen.

- Het is bepaald de fakkel, die een lichtspeling maakt! Ik zal het licht uitdoen...
Hij dooft de fakkel; de duisternis is volslagen.

En eensklaps gaan midden door de lucht, eerst een stuk water, de hoek van een tempel, het gezicht van een soldaat, een kar met twee witte paarden, die steigeren.

Die beelden verschijnen plots, met rukken, en teekenen zich op den nacht af als scharlaken schilderingen op ebbenhout.

Hunne opeenvolging versnelt zich. Ze gaan duizelingwekkend haastig voorbij. Soms houden zij stil en verbleeken langzamerhand en smelten weg; of ze vervliegen en dadelijk komen anderen.

Antonius sluit de oogleden.

Ze vermeerderen zich, omringen hem, belegeren hem. Een onzegbare verschrikking overweldigt hem, en hij voelt nog alleen een brandende samentrekking aan de maag. Trots den storm in zijn hoofd, voelt hij de onmetelijke stilte, die hem van de wereld scheidt. Hij wil spreken; onmogelijk! Het is alsof het algemeen verband van zijn wezen zich oplost, en geen weêrstand meer biedend, valt Antonius op de mat.

II

Nu teekent zich op de aarde, subtiler dan een natuurlijke schaduw, eene Schaduw, groot, en andere schaduwen omzoomen hare zijden...

Het is de Duivel, leunende tegen het dak van de hut, en dragende onder zijne twee vlerken - als een reuzenvleêrmuis, die zijne jongen zoogen zoû - de Zeven Hoofdzonden, wier grijze koppen zich vaag laten zien.

Antonius, de oogen steeds gesloten, geniet van zijn nietsdoen; en hij strekt de leden uit op de mat.

De mat schijnt hem zacht toe en zachter en zachter als vulde ze zich op met dons, als verhief ze zich; ze wordt een bed, het bed een sloep: water klappert tegen de wanden.

Links, rechts, breiden zich twee zwarte landtongen uit, beheerscht door bouwland, met hier en daar een sycomoor. Uit de verte klinken klokjes, trommels en gezang. Het zijn menschen, die naar Canope gaan, slapen op den tempel van Serapis, om droomen te hebben. Antonius weet dat; - en hij glijdt, door den wind gestuwd, tusschen de twee oevers van het kanaal. De bladeren der papyrussen en de roode bloemen der nymfea's, grooter dan een mensch, buigen zich tot hem. Hij ligt lang-uit onder in het bootje; achter sleept een roeispaan in het water. Nu en dan blaast een lauwe zucht de dunne riethalmen wiegelend door elkaâr. Het murmelen der kleine golfjes wordt minder. Antonius voelt een sluimer over zich komen. Hij peinst er over, dat hij een heremiet is, in Egypte...

Dan springt hij op.

- Heb ik gedroomd?...Het was zoo klaar, dat ik er aan twijfel.

Mijn tong brandt! Ik heb dorst!

Hij gaat zijne hut binnen, en tast overal rond.

- De grond is vochtig!...Heeft het geregend? Kijk, stukken!

Mijn kruik stuk!...En de waterzak?

Hij vindt ze.

- Leêg! Heelemaal leêg!

Om naar den stroom af te dalen heb ik minstens drie uren noodig en de nacht is zoo zwart, dat ik den weg niet zoû kunnen zien. Mijn ingewanden voel ik draaien. Waar is het brood?

Na lang gezocht te hebben, raapt hij een korst op, kleiner dan een ei.

- Wat? Zijn de jakhalzen er aan geweest? Ah, vervloekt!!

En, woedend, smijt hij het brood op den grond.

Dadelijk, op dit gebaar, verrijst een disch, beladen met alle dingen, die lekker zijn om te eten.

Het tafelkleed van byssus, gestreept als de hoofdbanden der sfinxen, geeft uit zichzelve lichtgolvingen weêr. Daarop staan enorme stukken rundvleesch, groote visschen, gevogelte met al zijne veêren, viervoetige dieren met al hunne haren, ooft van bijna menschelijken blos; en stukken blank ijs en violette kannen kristal kaatsen elkaâr als vuur toe. Antonius ziet midden op de tafel een everzwijn, dampende uit alle zijne poriën, de pooten onder de pens, de oogen half toe; - en het denkbeeld dat formidabele beest te kunnen opeten, doet hem bizonder aangenaam aan. Verder zijn het dingen, die hij nooit gezien heeft: zwarte haché's, goudkleurige geleiën, râgouts, waarop champignons drijven als nenufars op vijvers, en zoo lichte vladen, dat ze zijn als wolkjes.

En de aroma van dit alles brengt hem den ziltgeur toe van de zee; de frischheid der fonteinen, den balsem van de bosschen. Hij spalkt zijne neusgaten zoo wijd hij kan; hij kwijlt er van; hij zegt zich, dat dit genoeg is voor een jaar, voor tien jaren, voor zijn heele leven!

Terwijl hij over de spijzen zijne oogen spitst, stapelen zich er

meerdere op en vormen eene pyramide, waarvan de hoekkanten in elkaâr waggelen. De wijnen beginnen te vloeien, de visschen te trillen; het bloed in de schalen borrelt, de ronde vormen der vruchten strekken zich naar voren als verliefde monden; en de tafel stijgt op tot aan zijne borst, zijne kin, - met maar één bord en één stuk brood, vlak voor hem.

Hij wil het brood pakken. Andere brooden bieden zich aan.

- Voor mij!...Alles! Maar...

Hij deinst.

- In plaats van één brood, neen maar kijk eens! Het is een mirakel dus, hetzelfde dat de Heer deed?

En waarom? O, al de andere boel is niet minder onbegrijpelijk! O, demon, weg, weg!

Hij schopt naar de tafel. Ze verdwijnt.

- Niets meer?...

Hij haalt diep adem.

- O, die verzoeking was sterk. Maar ik heb me er mooi uitgewerkt!

Hij heft het hoofd op en struikelt tegen een ding, dat klinkt.

- Wat is dat weêr?

Antonius bukt zich.

- Kijk, een beker! Een reiziger, die hem verloren heeft...Niets bizonders aan...

Hij likt aan zijn vinger en wrijft.

- Het blinkt! Metaal! Toch onderscheid ik niets...

Hij steekt zijn fakkel aan en bekijkt den beker.

- Hij is van zilver, gecanneleerd van binnen, en er is een muntstuk in.

Hij laat het muntstuk opspringen met een tik van zijn nagel.

- Het is een stuk geld, dat waard is...zeven, acht drachmen, meer niet. Nou, ik kan daar toch wel een schapevel voor koopen.

Een vlam van de fakkel verlicht de drinkschaal.

- Niet: mogelijk! Van goud! Jawel, heelemaal van goud!

Een ander stuk, grooter, ligt in de schaal. Daar onder vindt hij weêr meerdere.

- Maar dat is een som!...groot genoeg om drie buffels te koopen...een stukje veld!

Nu is de schaal vol goudstukken.

- Neen maar! Honderd slaven, soldaten, een troep...

De uitschulpingen van den bekerrand ontschakelen zich en vallen neêr als een snoer van parelen.

- Met dit juweel kan je wel de vrouw van een keizer koopen!

Met een ruk, laat Antonius het snoer om zijn pols glijden. Hij houdt den beker in zijn linker, en beurt met zijn anderen arm de flambouw op om beter licht te hebben. Als water, dat ruizelt uit een fontein, stroomt het aanhoudend door, - en maakt een stapel op het zand: diamanten, karbonkelen en saffieren, vermengd met groote goudstukken, die beeldenaren van vorsten dragen.

- Wat! Wat!! Staters, cyclussen, Dariussen! Alexander, Demetrius, de Ptolomeeën, Cesar! Maar ieder van hun had er niet zooveel! Niets is meer onmogelijk! Geen verdriet meer! Dat gevonkel verblindt me! O, mijn hart vloeit over! Wat doet dat goed, wat doet dat goed...Ja ja, nog meer maar! Nooit genoeg!

Al wierp ik het aanhoudend in de zee, er zoû nog overblijven. Maar waarom het weg te gooien? Ik zal alles bewaren, zonder er iemand iets van te zeggen; ik zal me in den rotssteen een kamer laten uithouwen, van binnen bekleed met bronzen platen - en daar zal ik binnengaan om de hoopen goud te voelen indrukken onder mijn voeten: ik zal er mijn armen in steken als in zakken graan. Ik wil er mijn gezicht meê inwrijven, er boven op gaan liggen!

Hij laat de flambouw los om den hoop geld te omhelzen en valt voorover op den grond.

Hij staat op. De plek is geheel leêg.

- Wat heb ik gedaan?

Als ik in dien tijd gestorven was, zoû ik naar de hel zijn gegaan, onherroepelijk!!

Hij beeft over alle zijne leden.

- Ben ik dan vervloekt? Neen, het is mijn eigen schuld. Ik laat me in alle valstrikken vangen! Je kan niet stommer en slechter zijn! Ik

zoû me wel willen slaan of liever me uit mijn lichaam willen rukken. Het duurt te lang, dat ik me inhoû! Ik heb behoefte me te wreken, te slaan, te moorden! Het is of ik in mijn ziel een troep wilde beesten heb. Ik zoû, met bijlslagen, dwars door een drom volk...O, een dolk!...

Hij gooit zich op zijn mes. Het mes slipt uit zijne hand en Antonius blijft geleund tegen den wand van de hut, den mond wijd open, onbewegelijk - verlamd.

Geheel de omgeving is verzwonden.

Hij waant zich in Alexandrië te wezen, op het Paneum, kunstmatige berg, dien een slingertrap omgeeft, en die zich verheft in het midden der stad.

Voor hem strekt zich uit het meer Mareotis, rechts de zee, links de velden, - en vlak onder zijn blik, eene warreling van vlakke daken, van het zuiden naar het noorden en van het oosten naar het westen doorsneden door twee straten, die zich kruisen, en, in geheel hare lengten, een rij van portieken vormen met Korinthische kapiteelen. De huizen boven op deze dubbele kolonnade hebben ramen met gekleurde glasruiten. Eenige torsen uitwendige enorme houten kooien, waarin de buitenlucht draaikolkt.

Monumenten van verschillenden bouwstijl hoopen zich op elkander. Egyptische pylonen overheerschen Grieksche tempels. Obelisken verschijnen als lansen tusschen tinnen van rooden baksteen. Midden op de pleinen zijn Hermessen met puntooren en Anubissen met hondekoppen. Antonius onderscheidt de mozaïeken in de hoven en, aan de balken der zolderingen, tapijten, die neêrhangen.

Hij omvat, in een enkelen blik, de twee havens: de Groote Haven en de Eunostes, beiden rond als twee circussen, en gescheiden door een havenhoofd, dat Alexandrië verbindt aan het steile eilandje waarop de vuurtoren zich heft, vierkant, vijfhonderd vademen hoog en met negen verdiepingen - met een hoop zwarte steenkool gloeiende aan zijn top.

Kleine binnenhaventjes verdeelen de hoofdhavens. Het hoofd

is aan beide zijden afgesloten door een brug, die rust op marmeren pilaren in de zee. Zeilen zweven er onder door en zware koopvaardijschuiten, overvloeiende van waren, barken met ivoor ingelegd, gondels bespannen met zonnezeilen, triremen en biremen; alle soorten van schepen varen om of liggen aan de kaden.

Rondom de Groote Haven zijn het vorstelijke gebouwen zonder eind: het paleis der Ptolomeeën, het Muzeum, het Pozidium, het Cezareum, het Timonium, waarin Marcus-Antonius vluchtte; de Soma, waar het grafgesteente van Alexander is; - terwijl aan het andere uiteinde der stad, voorbij de Eunostes, de voorstad schemert der fabrieken van papyrus, geurwerk en glas.

Wandelende kooplui, vrachtdragers, ezeldrijvers loopen, bonzen tegen elkaâr. Hier en daar een priester van Osiris met een panthervel over den schouder, een Romeinsch soldaat met bronzen helm, veel negers. Op den drempel der winkels houden de vrouwen stil; ambachtslieden werken; en het geknars der karren doet de vogels wegvliegen, die op den grond overblijfselen uit slagerijen en weggegooide visch eten.

Over de eentonigheid der witte huizen werpt het weefsel der straten als een zwart net. De markten vol kruiden maken er groene ruikers, de droogplaatsen der ververijen plakkaten van kleur, de vergulde ornamenten aan den voordriehoek der tempels punten van licht, - dat alles omvat de ovale gordel der grauwe muren, onder den dom van de blauwe lucht, aan de onbewegelijke zee.

Maar de drommen houden stil en zien naar het Westen uit, vanwaar ontzaglijke stofwolken aanwervelen.

Het zijn de monniken der Thebaïde, geitevellen om, met knuppels gewapend, en uithuilende een zang van oorlog en godsdienst met dit referein: ‘Waar zijn ze? Waar zijn ze?’

Antonius begrijpt, dat zij komen om de Ariërs te dooden.

Eensklaps leêgen zich de straten - en men ziet niets meer dan hielen in de lucht.

De Eenzamen nu zijn in de stad. Hunne ontzaglijke, met spijkers beslagen stokken, draaien als stalen zonnen rond. Men

hoort het gerucht der dingen, die breken in de huizen. Er zijn tusschenpoozen van stilte; dan rijzen weêr groote kreten op.

Van het eene eind der straten tot het andere is het een onophoudelijke ebbe en vloed van verwezen volk.

Sommigen houden pieken. Soms ontmoeten twee troepen elkaâr en smelten dan tot één: en die massa glijdt over de straatsteenen, wikkelt zich los en valt neêr. Maar altijd verschijnen weêr de mannen met lange haren.

Arabesken van rook ontsnappen al aan de hoeken der gebouwen. De valdeuren der poorten springen uit elkaâr. Stukken muur waggelen in. Architraven rollen.

Antonius vindt alle zijne vijanden den een na den ander terug. Hij herkent er, die hij vergeten had; alvorens ze te dooden, beleedigt hij ze. Hij rijt buiken op, worgt, slaat dood, sleept de grijsaards bij den baard, verplettert de kinderen en slaat de gewonden. En ze wreken zich op alles wat weelde is; die niet lezen kunnen, verscheuren boeken; anderen vernielen en bezoedelen statuen, schilderijen, meubelen, kleine koffers, duizend keurigheden, waarvan ze het gebruik niet weten, en die hen daarom uit hun vel doen springen. Soms houden zij buiten adem op; dan beginnen zij weêr.

De inwoners, gevlucht in hun binnenhoven, verzuchten. De vrouwen beuren ten hemel hare weenende oogen en naakte armen. Om de Eenzamen te verteederen, omhelzen zij hun de knieën, maar ze gooien haar omver, en het bloed spuit op tot de zoldering, valt in breede vakken neêr langs de wanden, gulpt uit den tronk der onthoofde lijken, vult de aquadukten, en maakt op den grond breede, roode meren.

Antonius staat er in tot de kuiten. Hij waadt er door; hij ademt ervan in de druppelen op zijne lippen, en huivert van genot het op zijn lichaam te voelen, onder zijn haren kleed, dat er nat van is.

De nacht komt. Het ontzettend gerucht stilt zich.

De Eenzamen zijn weg.

Plotseling, op de uitwendige galerijen om de negen verdiepingen van den vuurtoren heen, ziet Antonius zware, zwarte lijnen,

als van stille kraaien. Hij loopt er heen en is aan de spits.

Een groote koperen spiegel, gewend naar de hooge zee, weêrkaatst de schepen, die in het ruime sop zijn.

Antonius heeft pleizier naar ze te kijken, en terwijl hij naar ze kijkt, vermeerdert hun aantal.

Ze zijn opgehoopt in een golf, die als een halve maan is. Achter, op een voorgebergte, spreidt zich een nieuwe stad uit van Romeinsche architektuur, met steenen koepels, kegelvormige daken, roze en blauwe marmers en een overvloed van brons is opgelegd aan de volutes der kapiteelen, de tinnen der huizen, de hoeken der kroonlijsten...

Daarachter, boven, een woud van cypressen. De kleur van de zee is groener, de lucht frisscher. Op de bergen aan den einder ligt sneeuw.

Antonius zoekt zijn weg, maar een man houdt hem staande en zegt hem: ‘Kom, u wordt verwacht!’

Hij steekt een forum over, gaat een hof binnen, bukt zich onder een poort, en komt voor de façade van een paleis, versierd met een groep in was, die keizer Constantijn voorstelt, verslaande een draak.

Nu verliest hij zich in eene opeenvolging van appartementen. Langs de muren, in mozaïek, ziet men veldheeren, den keizer op de palm der hand overwonnen steden biedende. Overal zijn het bazalten zuilen, hekwerken van zilverfiligraan, ivoren zetels, tapijtwerk met parelen geborduurd. Het licht valt neêr uit de gewelven; - Antonius loopt door. Lauwe uitwasemingen wademen rond; nu en dan hoort hij het bescheiden gekraak van een sandaal. In de antichambres houden de deurwachters - die als automaten zijn - op hunne schouders staven van rood verguld.

Ten laatste bevindt hij zich aan het lager-einde eener zaal, die hyacinthen gordijnen achter afsluiten. De gordijnen wijken en vertoonen den keizer, op een troon, in een violetten samaar, geschoeid met zwartgestreepte roode muilen.

Een parelen diadeem omringt zijne haren, die gekapt zijn in

symetrische krullen. De oogleden vallen neêr, de neus is recht, de gelaatsuitdrukking dof en achterdochtig. Aan de hoeken van het verhemelte over zijn hoofd zijn vier gouden duiven en aan de trappen van den troon twee neêrgehurkte leeuwen van email. De duiven beginnen te zingen, de leeuwen te brullen, de keizer rolt met de oogen; Antonius nadert, en dadelijk, zonder voorgesprek, vertellen zij elkaâr gebeurtenissen. Te Antiochië, Efezus, en Alexandrië, heeft men de tempels geplunderd en van de beelden der goden potten en ketels gemaakt; de keizer lacht er zeer om. Antonius verwijt hem zijne toegevendheid jegens de Novatiërs. Maar de keizer wordt boos: Novatiërs, Ariërs, Meleciërs, ze vervelen bem allemaal. Toch bewondert hij het Episcopaat, - want daar de christenen afhangen van de bisschoppen, die van vijf of zes hoogere personages afhangen, is het meer noodig de laatste te winnen dan al de anderen te beheerschen. Ook heeft hij niet nagelaten hun aanzienlijke sommen te schenken. Maar hij heeft een gruwel aan de vaderen van het Concilie van Nicea.

- Laten we ze gaan zien!
Antonius volgt hem.

En zij bevinden zich boven op een terras.

Het ziet uit over een renperk, vol menschen en waar portieken boven omheen zijn, waar de overige menigte wandelt. In het midden van het perk verheft zich een smal platform, op zijne lengte dragende een tempeltje van Mercurius, het standbeeld van Constantijn, drie samengestrengelde bronzen slangen, aan éen kant groote houten eieren, aan den anderen zeven dolfijnen, den staart in de lucht.

Achter het keizerlijke pavillioen zitten de kamerprefekten, de graven der hofhouding en de patriciërs amfitheatersgewijze tot aan de eerste verdieping eener kerk, waarvan alle ramen vol vrouwen zijn. Rechts is de tribune der Blauwen, links die der Groenen, onder hen soldaten en gelijk met het renperk een rij Korinthische bogen, die de stallen aanduiden.

De wedrennen zullen beginnen, de paarden stellen zich op een

rij. Hooge pluimbossen, tusschen hunne oogen, wiegelen in den wind als boomen; en zij schudden, met hun gesteiger, schulpvormige karren, gemend door koetsiers in veelkleurige kurassen, met mouwen nauw aan den pols en wijd aan den arm, de beenen naakt, en met vollen baard en geschoren hoofdhaar, zooals de Hunnen hebben.

Antonius is eerst overstelpt door het geratel der stemmen. Van boven tot beneden ziet hij maar gefardeerde gezichten, bonte kleêren, plakkaten goudsmeêwerk, en het zand van het perk, geheel wit, schittert als een spiegel.

De keizer onderhoudt zich met hem. Hij deelt hem gewichtige dingen meê, geheimen, bekent hem den moord op zijn zoon Crispus, vraagt hem raad omtrent zijne gezondheid.

Onderwijl bespeurt Antonius slaven achter in de stallen. Het zijn de vaderen van het Concilie van Nicea, in lompen, allersmerigst. De martelaar Pafnucius borstelt de manen van een paard uit. Theofilus wascht er een ander de beenen, Johannes beschildert de hoeven van een derde, Alexander hoopt paardevijgen op in een korf.

Antonius gaat tusschen hen door. Zij scharen zich, verzoeken hem bemiddelaar te willen zijn, kussen hem de handen. De geheele menigte jouwt hen uit; en hij geniet van hunne verlaging, bovenmate. Nu is hij een der Hofgrooten geworden; vertrouweling van den keizer, eerste minister! Constantijn plaatst hem zijn diadeem op het hoofd. Antonius behoudt dien en vindt dit een zeer eenvoudige eerbewijzing.

En spoedig wordt in duisternissen zichtbaar een immense zaal, verlicht met gouden kandelabers.

Kolommen, zoo hoog, dat ze zich half verliezen in de schemering, scharen zich in rijen, die verder en verder gaan tot den horizon toe - waar, in een lichtenden damp, opdoemen opeenstapelingen van trappen, arcaden op arcaden, kolossen en torens en, achter, een vage zoom van paleizen, waarboven cederen uitsteken, zwartere massa's werpende op de duisternis.

De gasten, met violen omkranst, steunen met den elleboog op zeer lage aanligbanken. Aan weêrszijden gieten amforen, die zich nijgen, wijn; - en geheel achter, eenzaam, met de tiara gekroond en bezaaid met karbonkelen, eet en drinkt de koning, Nebukadnezar. Aan zijn rechter en zijn linker, wiegelen twee theorieën van priesters, met puntmutsen, wierookvaten. Op den grond, onder hem, kruipen gevangen koningen, zonder voeten en handen, aan wie hij beenderen gooit om te knagen; en lager nog bevinden zich zijnc broeders, met een band over de oogen - ze waren allen blind.

Een voortdurend geklaag stijgt uit de kerkers. Zachte en langzame klanken van een hydraulisch orgel wisselen af met koren van stemmen, en men raadt rondom de zaal een onmetelijke stad, een oceaan van menschen, waarvan de golven tegen de wanden slaan.

Slaven loopen aan, dragende schalen. Vrouwen gaan rond, om in te schenken; de korven kraken onder het gewicht der brooden. Een dromedaris, beladen met doorstoken zakken, gaat heen en weêr, latende vloeien verbena-geur om de vloersteenen te verfrisschen.

Dieremenners voeren leeuwen aan. Danseressen, de haren in netten, draaien op de handen en spuwen vuur door de neusgaten; negers goochelen; naakte kinderen gooien met sneeuwballen, die uitspatten tegen de klare zilveren vaatwerken. Het gerucht is zoo ontzettend, dat het als een storm is en een walm drijft over het festijn heen, zoovele vleezen zijn er en ademhalingen. Nu en dan vliegt door den nacht een vonk der groote kandelabers, door den wind afgerukt, als een vallende star.

De Vorst veegt zich met de mouw de geuren van zijn gezicht af. Hij eet in de heilige vaten en verbrijzelt ze daarna, en in zichzelven telt hij op zijne vloten, legers en volkeren. Zoo aanstonds, voor de aardigheid, zal hij zijn paleis en alle zijne gasten verbranden. Hij zal den toren van Babel weêr op doen bouwen en God onttronen.

Antonius leest van verre op zijn voorhoofd al zijne gedachten.

Zij doordringen hem, - en hij wordt Nebukadnezar.

Dadelijk is hij zat van uitspatting en verdelging en de lust bekruipt hem zich te wentelen in gemeenheid. Daarbij, de verlaging van wat menschen ontzet, is een beleediging hun geest aangedaan, en nog eens een manier om ze te verbouwereeren, en daar niets lager is dan een stom beest, gaat Antonius op handen en voeten over de tafel loopen en bulkt hij als een stier.

Hij voelt pijn aan de hand - een steen heeft hem bij toeval gekwetst - en hij is weêr aan den ingang van zijne hut.

In de omgordeling der rotsen is het weêr leêg. De sterren stralen. Alles is stil.

- Heb ik me alweêr vergist? Waarom al die dingen? Ze komen van de weelderigheid van het vleesch! O, ellendige!

Hij stort zijne hut in, neemt een bundel touwen, waaraan nagels van metaal, ontbloot zich tot het middel, en het hoofd omhoog:

- Neem mijne boete aan, o mijn God; minacht ze niet om hare nietigheid! Scherp ze, maak ze lang en buitensporig! Het is tijd, aan het werk!

Hij geeft zich een krachtigen geeselslag.

- Aï! Neen, neen, geen genade!

Hij slaat zich opnieuw.

- Au, au, au! Iedere slag verscheurt mijn vleesch en hakt door mijn ledematen! Het brandt vreeslijk!

Ach, het is zoo verschrikkelijk niet. Je went er aan. Het is zelfs of...

Hij houdt op.

- Vooruit dan, laffeling, vooruit dan! Goed zoo, goed, over de armen, den rug, de borst, tegen den buik, overal! Fluit door de lucht, geesels, bijt me, rukt me uit mijn eigen! Ik woû, dat de droppels van mijn bloed opsprongen tot de sterren, dat mijn beenderen kraakten en mijn zenuwen bloot sprongen! Nijptangen, radbraaktoestellen, gesmolten lood! De martelaren hebben wel wat anders doorgemaakt, niet waar, Ammonaria?

De schaduw van de horens des Duivels verschijnt.

- Dan was ik aan de zuil naast die van jou vastgebonden, over elkaâr, onder je oogen, met mijne zuchten antwoordende op je kreten en onze smarten waren samengesmolten en onze zielen hadden zich gemengeld!

Hij geeselt zich met furie.

- Daar, daar, voor jou, nog eens! Maar een zachte kitteling gaat door mijn leden! Wat een martelpijn! Wat een heerlijkheid! Het is als word ik gezoend! Mijn merg smelt weg, ik sterf!

En hij ziet vlak voor zich drie ruiters, gezeten op wilde ezels, gekleed in groene samaren, leliën in de hand en elkaâr gelijkende van gelaat.

Antonius keert zich om, en hij ziet nog eens drie ruiters, gelijk aan de anderen, op gelijke ezels, in de zelfde houding.

Hij treedt achteruit. Maar de ezels, alle tegelijk, stappen op hem af en wrijven hunne snuiten tegen hem en willen zijn kleed bijten. Stemmen roepen: Hierheen, hierheen, hier is het! En standaarden verschijnen tusschen de spleten van den berg, met kemelkoppen in teugels van roode zijde, muilezels beladen met goederen, en vrouwen in gele sluiers, schrijlings gezeten op bonte paarden.

De hijgende beesten vallen neêr, de slaven storten zich op de goederen; men rolt bonte tapijten uit en stelt op den grond dingen ten toon, die schitteren.

Een witte olifant, omgeven met een gouden net, draaft aan en schudt de bos struisveêren, die aan zijn hoofdstel is bevestigd.

Op zijn rug, tusschen blauwe kussens, de beenen gekruist, de oogleden half toe en het hoofd wiegende heen en weêr, zit eene zoo verblindend gekleede vrouw, dat zij als stralen uitzendt. De menigte knielt in het stof, de olifant buigt de knieën en DE KONINGIN VAN SABA glijdt langs zijn schouder, zet den voet op het tapijt en gaat tot Antonius.

Haar kleed van goudbrokaat, regelmatig verdeeld in banen van parelen, gitten en saffieren, omprangt hare leest in een nauw corset, zwaar en breed opgelegd met de twaalf teekenen van den Dierenriem. Ze draagt zeer hooge sandalen, de een zwart met

zilveren sterren en halve maan, de andere wit met gouden looveren en een zon in het midden.

Hare wijde mouwen, versierd met smaragd en pluimen, laten haren kleinen ronden arm bloot en hare bejuweelde handen eindigen in zoo puntige nagelen, dat hare vingertoppen als naalden zijn. Een gouden keten gaat onder hare kin, langs hare wangen, rolt zich spiraalsgewijze om haar kapsel, dat blauw gepoederd is, valt weêr neêr langs hare schouders en hecht zich op haar boezem met een diamanten schorpioen, die de tong steekt tusschen hare borsten. Twee lange blonde parelen trekken hare ooren neêr. Hare oogleden zijn met een zwarte streep geschilderd. Ze heeft op de linkerwang een natuurlijk bruin vlekje en ze ademt met open mond, alsof ze te veel geregen was.

Ze schudt, loopende, een groene parasol, omringd met vergulde klokjes, - en twaalf kroesnegertjes dragen den langen sleep, terwijl een aap er den slip van houdt, dien hij nu en dan oplicht.

Ze zegt:

- O, mooie heremiet, mooie heremiet! Mijn hart bezwijmt!

Door te trappelen van ongeduld heb ik eelt aan mijn hiel gekregen, en ik heb een van mijn nagels gebroken! Ik zond herders uit, die op de bergen bleven, de hand voor de oogen, en jagers, die je naam uitriepen door de bosschen en spionnen, die alle wegen afliepen en aan iedereen vroegen: Heb je hem gezien?

's Nachts huilde ik, met mijn gezicht tegen den muur. Op den langen duur maakten mijn tranen twee gaatjes in het mozaïek als zilte zeeplassen, in de rotsen, want ik heb je zoo lief, zoo lief!

Zij neemt hem bij den baard.

- Lach dan eens, mooie heremiet, lach dan eens! Ik ben heel vroolijk, dat zal je zien! Ik tokkel aan de lier, en ik dans als een bij en ik weet een troep moppen te vertellen, de een al doller dan de ander!

Je weet niet wat een langen weg we achter den rug hebben. Je ziet, de wilde ezels van de groene voorloopers zijn dood van vermoeienis!

De ezels liggen bewegingloos op den grond.

- Gedurende drie lange manen hebben ze geloopen met gestrekten pas, met een keisteen tusschen de tanden om den wind af te snijden. den staart altijd recht, en altijd in galop. Je zal er niet meer zoo vinden. Ik heb ze geërfd van mijn grootvader van moederszijde, den keizer Saharil, zoon van Jakhschab, zoon van Jaarab, zoon van Kastan. O, als ze nog leefden, zouden we ze voor een draagstoel spannen om gauw naar huis te gaan. Maar wat is er, waar denk je aan?

Ze ziet hem onderzoekend aan.

- Zeg eens, als je mijn man bent, zal ik je kleeden en met parfum wasschen en ik zal je haartjes uittrekken.

Antonius blijft onbewegelijk, stijver dan een paal, bleek als de dood.

- Je ziet er treurig uit; is het omdat je je hut moet verlaten? Ja, ik heb wel alles voor je in den steek gelaten - zelfs koning Salomo, en die toch erg wijs is, en twintigduizend strijdkarren heeft, en wat eenen mooien baard! Ik heb je mijn bruidgeschenken meêgebracht. Kies maar uit.

Zij gaat rond tusschen de rijen slaven en de goederen.

- Hier heb je balsem van Genezareth, wierook van Kaap Gardefan, cinnamoon en silfium: dat is zóo lekker om in sauzen te doen! Hier zijn borduursels van Assur, ivoren van den Ganges, en purper van Elisa, en in deze sneeuwkist is een wijnzak met wijn, dien alleen de koningen van Assyrië mogen drinken, en die je onvermengd moet gebruiken uit de horens van een eenhoorn. Hier heb je ketenen, agrafen, gouden netten, parasols, goudpoeier van Baasa, aromaten van Tartessus, blauw hout van Pandio, wit bontwerk van Issedonië, karbonkelen van het eiland Palesimonde en tandestokers van tacha-haren: dat is een uitgestorven beest en je vindt het nog in den grond. Hier heb je kussens van Emath, mantelfranje van Palmyra. Hier op dit Babylonische tapijt...maar kom dan toch, kom dan toch!

Ze trekt Antonius bij de mouw. Hij weêrstaat.

Ze gaat door:

- Dit fijne weefsel, dat in de vingers kraakt als met vonken, die

knetteren, is het beroemde gele lijnwaad, door kooplui gekocht van Bactriane. Ze hebben drie-en-veertig tolken noodig gedurende hun reis. Ik zal je er een samaar van laten maken, dien je thuis moet dragen.

Druk de haken van den sycomoorhouten etui open en geef mij de ivoren cassette, die boven op mijn olifant is!

Men haalt uit een kistje iets ronds, met een sluier bedekt, en men brengt aan een gecizeleerd koffertje.

- Wil je het schild van Dgian-ben-Dgian, die de Pyramiden gebouwd heeft? Hier heb je het! Het is gemaakt van zeven drakenvellen op elkaâr, samengeschroefd met schroefjes van diamant, en die gelooid zijn in de gal van een vadermoordenaar. Aan den eenen kant zie je al de oorlogen, die plaats hebben gehad sedert de uitvinding der wapenen, en aan den anderen kant alle oorlogen, die plaats zullen hebben tot aan het einde van de wereld. De bliksem stuit er op terug, als een bal van kurk. Ik zal het aan je arm doen en je kan het dan gebruiken als je op jacht gaat.

Maar als je wist, wat ik in dit kleine koffertje heb! Draai het maar om, probeer het maar open te maken. Niemand die het kan:...geef me een zoen, dan zal ik het je zeggen.

Zij pakt Antonius bij beide wangen: met uitgestrekte armen stoot hij haar terug.

- Het was op een nacht, dat koning Salomo dol werd. Enfin, we maakten een overeenkomst. Hij stond op, ging stilletjes weg...

Ze maakt een kuitenflikker.

- Ha, ha, mooie heremiet, je mag het niet weten, je mag het niet weten!

Zij schudt haar parasol, waaraan al de belletjes tjingelen.

- Nou maar, ik heb andere dingen ook nog, hoor! Ik heb schatten, die opgesloten zijn in galerijen, waar je als in een bosch verdwaalt. Ik heb zomerpaleizen van gevlochten riethalmen en winterpaleizen van zwart marmer. In het midden van zeeëngroote meren heb ik eilanden rond als een geldstuk, geheel met parelmoêr overdekt en waarvan de oevers muziek maken, in samenstemming met de lauwe golven, die over het zand rollen. Mijne

keukenslaven nemen de vogels uit mijne vogelarijen en visschen de visschen uit mijne vischvijvers. Ik heb graveerders, die altijd gezeten zijn om mijn portret op gemmen te griffen, hijgende beeldhouwers, die mijne standbeelden gieten, en geurwerkers, die het sap der planten mengelen met azijnen en geurdeesems slaan. Ik heb naaisters, die mij stoffen knippen, goudsmeden, die me juweelen bewerken, kapsters, die me nieuwe kapsels uitvinden en zorgzame schilders, die gieten over mijne paneelen kokende harsten, welke ze afkoelen met waaiers. Ik heb vrouwen, genoeg voor een harem, en een leger van eunuchen. Ik heb legers, ik bezit volkeren! Ik heb in mijne vestibule een wacht van dwergen, met ivoren bazuinen op den rug.

Antonius zucht.

- Ik heb spannen gazellen; vierspannen olifanten; honderden paren kameelen en merrie's met zoo lange manen, dat bij het galoppeeren hare hoeven er zich in warren, en ik heb zoo uitgestrekte kudden hoornvee, dat men de bosschen voor ze neêrvelt, als ze grazen. Ik heb giraffen, die wandelen in mijne tuinen, en die hunne koppen over den rand van mijn dak steken, als ik een luchtje schep, na het diner.

Gezeten in een schulp, en getrokken door dolfijnen, spelevaar ik in grotten en hoor het water vallen der stalactiten. Ik ga naar het land der diamanten, waar de toovenaars, mijne vrienden, me de mooiste laten kiezen; dan stijg ik naar de aarde en ga naar huis.

Ze fluit scherp; - en een groote vogel, die uit den hemel daalt, strijkt neêr op de punt van haar kapsel en verstuift er het blauwe stof.

Zijn geveêrte, oranje van kleur, schijnt van metalen schubben te zijn. Zijn kleine kop, met een zilveren kuif, stelt een menschelijk gezicht voor. Hij heeft vier wieken, giereklauwen en een immensen pauwestaart, dien hij rond uitspreidt.

Hij grijpt in zijn bek den parasol der koningin, wiegelt even voor hij zijn evenwicht vindt en steekt dan al zijne veêren op en blijft roerloos.

- Mooi zoo, pracht van een Simorganka! Jij, die me gezegd hebt, waar mijn lieveling was. Mooi zoo, mooi zoo, boodschapper van mijn hart!

Hij vliegt als een wensch. Hij reist om de wereld in één dag. 's Avonds komt hij terug, hij legt zich aan mijn voeteneinde en vertelt mij wat hij gezien heeft: de zeeën, die onder hem zijn heengetrokken met visschen en met schepen; de wijde leêge woestijnen, die hij van uit de hemelen geschouwd heeft en alle de oogsten, die neêrbogen in de velden en alle de planten, die tierden op de muren der verlatene steden.

Ze wringt smachtend hare armen.

- Oh, als je woû, als je woû!...Ik heb een paviljoen op een voorgebergte aan een landtong, tusschen twee oceanen. Het is gelambrizeerd met glazen paneelen, geparketvloerd met schalen van schildpadden en het opent zich aan de vier winden der hemelen. Op het dak ervan zie ik mijne vloten terugkomen, en de volkeren, die de heuvelen opzwoegen met lasten op de schouders. We zullen slapen op dons, zachter dan wolken, we zullen koele dranken zwelgen uit vruchtenschillen en de zon bekijken door smaragd heen! Kom!

Antonius deinst terug. Zij treedt nader en, boos:

- Wat? Niet rijk, niet coquet, niet verliefd? Daar geef je allemaal niet om, hè? Maar gemeen wulpsch, vet, met een schorre stem, haren rood als vuur, en opveerend vleesch? Hoû je meer van een koud lijf, als slangevel, of meer van groote zwarte oogen, somberder dan mystieke holen? Kijk eens, in de mijne!

Antonius, onwillekeurig, kijkt.

- Allen, die je ooit gezien hebt, van af de hoer van de pleinen, die onder een lantaren zingt, tot de patricische, die rozen uitbladert in haar draagstoel, alle gedroomde gestalten, alle verbeeldingen van je geilheid, vraag ze me! Ik ben geen vrouw: ik ben een wereld! Mijn kleêren behoeven maar af te vallen en je vindt op mijn lichaam een opeenvolging van mysteriën!

Antonius klappertandt.

- Als je je vinger legde op mijn schouder, zoû het vuur vliegen door je aderen. Het bezit van het minste plekje van mijn lichaam zal je vervullen met een heviger genot, dan de verovering van een keizerrijk. Steek je lippen uit! Mijn zoenen smaken als vruchten,

die zouden smelten in je lijf. O, wat zal je je verliezen in mijn haren, rusten aan mijn borst, dol zijn tusschen mijn leden en verschroeid worden door mijn oogappels, als in een wervelwind...

Antonius slaat een kruis.

- Je geeft niet om me? Stik dan.

Ze gaat huilende weg, en keert zich nog eens om.

- Heusch niet? Zoo een mooie vrouw als ik ben?

Ze lacht en de aap, die den slip van haar sleep houdt, tilt dien op.

- Je zal er berouw van hebben, mooie heremiet; je zal je dood zuchten, je zal je vervelen, maar het kan mij niet bommen, la, la, la! Oh! Oh! Oh!

Ze gaat weg, het gezicht in de handen, en springend van het eene been op het andere.

De slaven storten voor Antonius voort, de paarden, dromedarissen, ohfanten, vrouwen, muilezels opnieuw beladen, de negertjes, de aap, de groene voorloopers, wier leliën gebroken zijn;-en de koningin van Saba verwijdert zich, uitstortende een zenuwachtig gehik, dat tegelijk snikt en grijnslacht.

III

Zoodra zij gegaan is, ziet Antonius op den drempel van zijn hut een kind.
- Een van de pages van de koningin, denkt hij.

Dit kind is klein als een dwerg en toch breed in elkaâr als een kabir, verwrongen en ellendig. Witte haren bedekken zijn wonderbaarlijk groot hoofd en hij bibbert onder een versleten samaar, een rol papyrus in de hand.
Het licht van de maan, waarover een wolk trekt, schijnt op hem neêr.

ANTONIUS

beschouwt hem op een afstand en is bang.

- Wie ben je?

HET KIND

antwoordt:

- Uw oude leerling: Hilarion.

ANTONIUS
- Je liegt! Hilarion woont sedert jaren in Palestina.

HILARION
- Ik ben van Palestina teruggekomen: heusch; ik ben Hilarion.

ANTONIUS

komt dichter en neemt hem op.

- Maar zijn gezicht was helder als de dageraad, open en vroolijk. Het jouwe is somber en ouwelijk.

HILARION

- Langdurige werken hebben me vermoeid.

ANTONIUS

- Die stem ook is anders. Ze klinkt met iets, dat je doet ijzen.

HILARION

- Ik voed me met bitterheid!

ANTONIUS

- En die witte haren?

HILARION

- Ik heb zooveel verdriet gehad.

ANTONIUS

ter zijde:

- Zoû het mogelijk zijn?

HILARION

- Ik was zoo ver niet als u wel denkt. De kluizenaar Paulus is dit jaar bij je gekomen, in de maand Schebar. Juist twintig dagen geleden hebben de Nomaden je brood gebracht. Eergisteren heb je aan een matroos gezegd je drie steekijzers te brengen.

ANTONIUS

- Hij weet alles!

HILARION

- Denk daarbij, dat ik je nooit verlaten heb. Maar er gaan soms tijden voorbij, zonderdat je het ziet.

ANTONIUS

- Hoe dat dan? Het is waar, dat mijn hoofd zoo in de war is. Juist van nacht zoo...

HILARION

- Alle Hoofdzonden zijn gekomen. Maar hare listen vermogen niet tegen een heilige als u!

ANTONIUS

- O, neen, neen! Iedere minuut bezwijk ik! Waarom ben ik niet een van hen, wier ziel altijd onverschrokken is en wier geest krachtig, - zooals de groote Athanazius, bijvoorbeeld.

HILARION

- Hij is onwettig aangesteld door zeven bisschoppen!

ANTONIUS

- Wat geeft dat, als zijn deugd...

HILARION

- Kom, wat! Een trotsche man, wreed, altijd vol intrigues, en eindelijk verbannen als een gauwdief.

ANTONIUS

- Je lastert!

HILARION

- Je zal niet ontkennen, dat hij Eustates heeft willen omkoopen, den schatbewaarder der publieke giften?

ANTONIUS

- Men beweert dit, dat moet ik zeggen.

HILARION

- Uit wraak heeft hij het huis van Arsenius verbrand.

ANTONIUS

- Helaas!

HILARION

- In het concilie van Nicea heeft hij, over Jezus sprekende, gezegd: de handlanger des Heeren.

ANTONIUS

- Ja, dat is godslastering!

HILARION

- Daarbij zoo bekrompen, dat hij bekent niets te begrijpen van het wezen des Woords.

ANTONIUS

lacht van leedvermaak:

- Ja...snugger is hij niet.

HILARION

- Als men u in zijn plaats had aangesteld, zoû dit een groot geluk zijn geweest voor uwe broederen, zoowel als voor u. Dat leven ver van anderen is slecht.

ANTONIUS

- Integendeel. De mensch, die geest is, moet zich onthouden van sterflijke dingen. Iedere handeling verlaagt hem. Ik woû, dat ik geheel los van de aarde was, zelfs met mijn voetzolen!

HILARION

- Huichelaar, die zich in de eenzaamheid terugtrekt om zich beter aan de uitspatting van je begeerten over te geven. Je ontzegt je vleesch, wijn, een lauw bad, slaven en eerbewijzing, maar hoe laat je jouw verbeelding je banketten aanbieden, geurwerken, naakte vrouwen en toejubelende volksmenigte! Je kuischheid is alleen maar een subtiler verderf, en die wereldverachting de onmacht van je haat! Dàt maakt zoo somber allen, die je gelijk zijn, of...misschien omdat ze twijfelen. Het bezit der waarheid schenkt vreugde. Was Jezus treurig? Hij was omringd van vrienden, hij rustte uit in de schaduw der olijfboomen, hij trad binnen bij den

tollenaar, vermeerderde spijzen en dranken, vergaf der zondaresse, genas er alle smart. Jij, je hebt alleen erbarmen met je eigen ellende. Dat is als een twijfel, die je beroert, als een woeste waanzin, die je zelfs de liefkoozing van een hond, den lach van een kind doet terugstooten.

ANTONIUS

barst uit in snikken.

- Genoeg, genoeg! Te veel verwar je mijn gemoed!

HILARION

- Schud af het ongedierte van je lompen! Sta op uit je vuil! God is Moloch niet, die vleesch vraagt ten offer.

ANTONIUS

- Maar het leed is gebenedijd. De cherubijnen nijgen zich om te ontvangen het bloed der martelaren.

HILARION

- Bewonder liever de Montanisten! Zij streven allen voorbij!

ANTONIUS

- Maar het is de waarheid van de leer, die den martelaar maakt!

HILARION

- Hoe kan hij er de uitnemendheid van bewijzen, daar hij gelijkelijk getuigt voor de doolleer?

ANTONIUS

- Zwijg, adder!

HILARION

- En marteldood is zoo moeilijk niet. De opwinding van vrienden; het genot het volk te bezoedelen; de eed, dien men doet, een zekere bezwijmeling, duizende omstandigheden voeren er toe. *Antonius verwijdert zich van Hilarion. Hilarion volgt hem*.

- Daarbij, deze wijze van te sterven berokkent groote troebelen. Denyzius, Cyprianus en Gregorius hebben er zich aan onttrokken. Petrus van Alexandrië heeft er tegen gepredikt in het Concilie van Elvira.

ANTONIUS

stopt zich de ooren toe.

- Ik hoor niets meer!

HILARION

verheft de stem:

- Daar val je terug in je gewone zonde: de luiheid. Onwetendheid is het schuim van hoogmoed. Men zegt: Mijne overtuiging staat vast: waarom te redetwisten? En men minacht de geleerden en filozofen, de traditie en tot zelfs den tekst van de wet, die men niet kent. Meen je de wijsheid te houden in je hand?

ANTONIUS

- Ik hoor hem nog! Zijne ruischende woorden vervullen mijn hoofd.

HILARION

- Pogingen om God te begrijpen, staan hooger dan jouw zelfkwellingen om hem te verteederen. Wij hebben geen andere verdienste dan onzen dorst naar waarheid. De Godsdienst alleen verklaart niet alles; en de oplossing der vraagstukken, die jij miskent, kan haar onverwinbaarder maken en hooger. Daarom moet men, voor zijn heil, gemeenschap hebben met zijne broederen - of de kerk, vergadering der getrouwen, ware maar een woord, - en alle redenen aanhooren, en niets verachten, en niemand. De toovenaar Balaam, de dichter Aeschulos en de Sibylle van Cuma hebben den Zaligmaker aangekondigd. Denyzius de Alexandrijn ontving uit den Hemel het bevel alle boeken te lezen. Sint Clementinus beveelt ons aan de beoefening der Grieksche letteren. Hermas is bekeerd door de schijngestalte van eene vrouw, die hij had liefgehad.

ANTONIUS

- Wat een houding vol gezag! Het schijnt me, dat u grooter wordt...!

Inderdaad heeft de gestalte van Hilarion zich voortdurend aan hooger geheven en Antonius, *om hem niet meer te zien*, *sluit de oogen*.

HILARION

- Stel je gerust, goede heremiet!

Laten we daar gaan zitten, op dien grooten steen, zooals vroeger, wanneer ik bij het eerste daglicht je groette en je noemde: klare morgenster, en je begon dan dadelijk met de lessen. Ze zijn niet gedaan. De maan geeft genoegzaam licht. Ik hoor naar je.

Hij trekt een schrijfstift uit zijn gordel, *en op den grond*, *de beenen gekruist*, *zijn rol papier in de hand*, *heft hij het oog tot Antonius*, *die*, *naast hem gezeten*, *het hoofd gebogen houdt*.

Na een oogenblik stilte,

HILARION

- Het woord Gods, niet waar, is ons bevestigd door mirakelen? Maar de toovenaars van Farao verrichtten er ook: andere bedriegers kunnen er doen; je kan je er in vergissen. Wat is dus een mirakel? Een voorval, dat ons buiten de natuur toeschijnt. Maar kennen wij geheel hare macht? En zoo ons iets in het gewone leven niet verwondert - volgt daar uit, dat wij het begrijpen?

ANTONIUS

- Wat geeft dat?Je moet de Schrift gelooven.

HILARION

- De Heilige Paulus, Origenes en vele anderen verklaarden de Schrift niet letterlijk, maar als men ze verklaart door allegorieën, wordt ze het eigendom van een klein aantal en de klaarblijkelijkheid der waarheid verdwijnt. Wat te doen?

ANTONIUS

- Zich op de kerk verlaten.

HILARION

- Dus is de Schrift zonder nut?

ANTONIUS

- Zeker niet! Hoewel het Oude Testament, ik beken het, duistere plaatsen heeft...het Nieuwe straalt van een zuiver licht.

HILARION

- En toch de Engel van de Boodschap, in Mattheus, verschijnt aan Jozef, maar in Lucas, aan Maria. De zalving van Jezus door een vrouw geschiedt naar het eerste Evangelie in den aanvang van zijn openbaar leven en volgens de drie anderen weinige dagen voor zijn verscheiden. De lafenis, die men hem aan het kruis biedt, is, in Mattheus, azijn met alsem, in Marcus wijn en myrrhe. Volgens Lucas en Mattheus mogen de apostelen geen geld en geen knapzak nemen, zelfs geene sandalen en geen stok; in Marcus daarentegen, verbiedt Jezus hen iets mede te nemen behalve stok en sandalen. Ik word er niet uit wijs...!

ANTONIUS

overstelpt:

- Ja, waarlijk, waarlijk...

HILARION

- Bij de aanraking eener lijdende keerde Jezus zich om en vroeg: Wie heeft mij aangeraakt? Wist hij dan niet wie hem aanraakte? Dat weêrspreekt de alwetendheid van Jezus. Als het graf bewaakt werd door wachters, hadden de vrouwen niet noodig gehad naar hulp om te zien om de zerk van dat graf op te beuren. Dus, er waren geen wachters, of wel, de heilige vrouwen waren er niet. Te Emmaüs, eet hij met zijn discipelen en doet hun zijne wonden betasten. Hij is een menschelijk lichaam, een ding van materie, van zekere zwaarte en toch gaat hij door de muren heen. Is dat mogelijk?

ANTONIUS

- Het zoû veel tijd kosten u te antwoorden!

HILARION

- Waarom ontving hij den H. Geest, daar hij de Zoon was? Wat behoefde hij den doop, zoo hij het Woord was? Hoe kon de Duivel hem verzoeken, hem, God? Zijn die gedachten nooit bij je opgekomen?

ANTONIUS

- Ja, dik wijls! Verstijfd of razend, blijven zij in mijn gemoed. Ik verpletter ze, ze doemen weêr op, ze verstikken me, en soms geloofik, dat ik vervloekt ben.

HILARION

- Maar, waarom dien je dan God?

ANTONIUS

- Het is mij altijd een behoefte hem te aanbidden!

Na een lang zwijgen

herneemt

HILARION

- Maar, het dogma uitgezonderd, is iedere vrijheid van onderzoek ons veroorloofd. Wensch je de hierarchie der Engelen te kennen, de deugd der Aantallen, de reden der kiemen en herscheppingen?

ANTONIUS

- Ja, ja, mijn geest kampt om zich uit zijne gevangenis te verlossen. Het schijnt me toe, dat ik het doen kan, als ik mijne krachten verzamel. Soms zelfs, zoo kort als een bliksemflits duurt, ben ik als zwevende...; dan val ik weêr neêr!

HILARION

- Het geheim, dat je zoû willen weten, wordt bewaakt door wijzen. Zij leven in een ver land, gezeten onder reusachtige boomen, in witte gewaden en kalm als Goden. Een lauwe lucht voedt hen. Luipaarden loopen om hen rond op grasvelden. Het gemurmel van fonteinen mengelt zich met het gehinnik der eenhoornen bij den klank van hunne stemmen. Je zal ze hooren, en het aanschijn van het onbekende zal zich ontsluieren!

ANTONIUS

zucht:

- De weg is lang en ik ben oud!

IV

Een onbesefbaar lange tijdlengte verloopt.

Daarna overwelft hem de boog van een kerker. Voor hem trekken staven zwarte strepen op een blauwen grond; en aan zijne zijden, in schaduw, weenen menschen en bidden, door anderen omringd, die ze vermanen en troosten.

Buiten, zoû men zeggen het gebruis van een menigte en de pracht van een zomerdag.

Schelle stemmen venten meloenen, water, en dranken in ijs, kussens van gras om te zitten. Nu en dan barsten toejuichingen los. Boven zijn hoofd hoort hij loopen.

Plotseling begint een gebrul, dat lang aanhoudt, hard en hol als het gerol van water in een aquaduct.

En voor zich ziet hij, achter de staven van een ander hol, een leeuw, die wandelt, - dan een rij sandalen, naakte beenen en franjes van purper. Daarboven breiden zich met symetrische verdiepingen cirkels van menschen uit, zich van den laagste af, die de arena omsluit, verwijdende tot den allerhoogste, waar zich oprichten masten om een zeil van hyacinth te schragen, gespannen in de lucht boven touwen. Trappen, die naar het midden afstralen, doorsnijden, op gelijke punten, deze groote cirkels van steen. Hunne zetels verdwijnen onder een volk, dat zit, krijgers en senatoren, soldaten, plebejers, vestalen en lichtekooien, in kappen van wol, in mantels van zijde, tunieken van beerenvel, gepluimd met juweel, met veêren versierd; en dat alles krioelend en schreeu-

wend in storm en woede verdooft hem, als uit een reusachtige kuip, die gist. Midden in de arena, op een outer, rookt een vat van wierook.

Alzoo, zijn zij, die hem omringen, Christenen voor de beesten gedoemd. De mannen dragen den rooden mantel der opperpriesters van Saturnus, de vrouwen de haarbanden van Ceres. Hunne vrienden verdeelen onder elkaâr stukken van hunne kleederen en zingen. Om in den kerker te komen, zeggen ze, moesten ze veel geld geven. Wat deert het! nu blijven zij tot het einde.

Onder hen, die troosten, bespeurt Antonius een man, kaal, in zwarten tuniek, wiens gelaat zich reeds ergens getoond heeft; hij spreekt hen over het niets van de wereld en de gelukzaligheid der uitverkorenen. Antonius wordt van liefde bezield. Hij snakt naar de gelegenheid zijn leven te storten voor den Verlosser, en weet niet of hij niet zelve een van die martelaren is.

Maar, behalve een Phrygiër met lange haren, die de armen houdt geheven, schijnen zij allen treurig. Op een bank snikt een grijsaard, en staande, peinst een jonge man, het hoofd gezonken. DE GRIJSAARD heeft niet willen betalen, aan den hoek van een plein, voor een beeld van Minerva, en hij ziet zijn makkers aan met een blik, die beteekent:

Je hadt me moeten helpen! Geestgenooten zien wel eens door de vingers om rust te hebben. Velen onder u hebben zelfs papieren verkregen, die valschelijk verklaarden, dat je offerde aan de afgoden.

Hij vraagt:

- Is het niet Petrus van Alexandrië, die voorgeschreven heeft, wat men doen moet als men bezweken is voor de martelpijn?

Dan, in zichzelven:

- O! het is wel hard, op mijn leeftijd; mijn kwalen maken mij zoo zwak! En ik had nog wel kunnen leven tot den volgenden winter!

De gedachte aan zijn tuintje maakt hem week, - en hij kijkt naar het altaar.

DE JONGE MAN

die, door een vechtpartij een feest van Apollo verstoord heeft, fluistert in zichzelven:

- Ik had toch kunnen vluchten in de bergen!
- De soldaten zouden je gepakt hebben, zegt een van zijn broêrs.
- O, ik had gedaan als Cyprianus; ik was teruggekomen, en den tweeden keer, zoû ik nog sterker geweest zijn, o ja!

Dan denkt hij aan de ontelbare dagen, die hij zoû hebben geleefd, aan al de genieting, die hij niet heeft gekend; - en hij kijkt naar het altaar.

Maar DE MAN IN ZWARTEN TUNIEK loopt op hem toe:

- Wat een schande! Jij, jij, een uitverkoren martelaar! Denk toch aan alle vrouwen, die naar je kijken! En dan God doet soms een wonder. Pionius verdorde de hand van zijne beulen; het bloed van Polycarpes verdoofde de vlammen van zijn brandstapel.

Hij wendt zich tot den ouden man:

- Vader! Vader! Je moet ons stichten door je dood! Als je dien uitstelt, zoû je zonder twijfel een slechte daad verrichten, die de goede te niet zoû doen. Daarenboven is de macht van God oneindig. Misschien, dat je voorbeeld het geheele volk bekeert.

En, voor in het hok, gaan de leeuwen en keeren zij, altijd altijd door, zenuwachtig snel. De grootste kijkt eensklaps Antonius aan, brult, en een walm dampt uit zijn muil.

De vrouwen dringen zich tegen de mannen.

DE VERTROOSTER

gaat van den een naar de ander.

- Wat zoû je zeggen, wat zoû je zeggen, als men je schroeide met ijzeren staven, als paarden je uit elkaâr rukten, als je lichaam, met honig bestreken, door de vliegen werd verteerd! Nu sterfje maar als een jager, die in een bosch wordt verrast.

Antonius zoû dat alles nog liever lijden dan de afschuwelijke wilde beesten; hij meent hun tanden en klauwen te voelen, zijn beenderen te hooren kraken tusschen hunne kaken.

Een dierentemmer komt in den kerker, de martelaren beven.

Een alleen is roerloos, de Phrygiër, die bidt ter zijde. Drie tempels heeft hij verbrand, en hij treedt naar voren, de armen op, den mond open, het hoofd omhoog, zonder iets te zien, als een slaapwandelaar.

DE VERTROOSTER

roept uit:

- Terug! Terug! De geest van Montanus zoû je allen bevangen.

ALLEN

deinzen terug, uitvloekende:

- Vloek over de Montanisten!

Zij smalen hem, spuwen hem, zouden hem willen slaan. De steigerende leeuwen happen elkaâr in de manen. Het volk schreeuwt: Voor de beesten! Voor de beesten!

De martelaren barsten in snikken uit, en prangen elkaâr in de armen. Een beker met slaapverwekkenden wijn wordt hun geboden. Die gaat snel van hand tot hand.

Tegen de deur van het hok wacht een andere dierentemmer het teeken. De deur wordt geopend, een leeuw stapt er uit.

Hij stapt door de arena, met groote schuine passen. Achter hem, achter elkaâr, verschijnen andere leeuwen, dan een beer, drie panthers, luipaarden. Zij verspreiden zich als een kudde door een weide.

Het geklak van een zweep klinkt. De Christenen wankelen, en om er een einde aan te maken, duwen hun broeders hen voort. Antonius sluit de oogen.

Hij opent ze. Maar duisternissen omwalmen hem.

- - - -

naakt, droger dan een mummie; zijne geledingen vormen knoopen aan de uiteinden van zijn beenderen, die stokken schijnen. Hij heeft klodders schelpen aan zijn ooren, zijn gezicht zeer lang, zijn neus als de bek van een gier. Zijn linkerarm blijft pal in de lucht, vergroeid, stijf als een paal; - en hij ligt daar zoo lang, dat de vogels een nest gemaakt hebben in zijne haren.

Aan de vier hoeken van de houtmijt vlammen vier vuren. De zon schijnt hem vlak in het gezicht. Hij ziet er in met wijde oogen, - en, zonder Antonius aan te kijken:

- Brahmaan van de boorden van den Nijl, wat zeg je er van?

De vlammen lekken aan alle kanten door de reten van de baiken; en

DE GYMNOSOFIST

gaat voort:

- Aan den rhinoceros gelijk, heb ik mij gedompeld in de eenzaamheid. Ik woonde in den boom achter mij.

Inderdaad vertoont de groote vijgenboom, in zijne geledingen, een uitholling van menschelijken vorm.

- En ik voedde mij met bloemen en vruchten, en zóó nam ik de voorschriften in acht, dat zelfs geen hond mij eten zag.

Daar het bestaan spruit uit bezoedeling, bezoedeling uit verlangen, verlangen uit gewaarwording, gewaarwording uit aanvoeling, heb ik gevlucht alle doen en alle aanvoeling; - en zonder meer te bewegen dan den pilaster van een tombe, mijn adem uitblazend door mijn twee neusgaten, mijn blik vestigend op mijn neus, en den ether bespiegelend in mijn geest, de wereld in mijn leden, de maan in mijn hart, dacht ik aan de grondstof der groote Ziel, uit welke onophoudelijk, als vonken van vuur, de beginselen van het leven ontspringen.

Eindelijk heb ik de Opperziel gegrepen in alle dingen, alle dingen in de Opperziel; en ik ben geslaagd er mijn ziel in te dringen, waarin ik alle mijne zinnen gedrongen had.

Ik ontvang de wetenschap, dadelijk uit den hemel, zooals de vogel Tchataka, die zich alleen lescht in de stralen van den regen.

Juist omdat ik alle dingen ken, bestaan de dingen niet.

Voor mij nu, bestaat geen hoop, geen angst, geen geluk, geen deugd, noch dag noch nacht, nochjij noch ik, totaal niets.

Mijne ontzettende gestrengheden hebben mij verheven boven de Machten. Eene samentrekking van mijne gedachte kan honderd vorstenzonen dooden, goden onttronen, de wereld omwentelen.

Hij heeft dit alles gezegd met eentonige stem.

De bladeren, om hem heen, krullen zich om. De ratten over den grond vluchten weg.

Langzvam laat hij zijn oogen zakken naar de vlammen, die opstijgen; dan zegt hij:

- Ik heb een walging gekregen van den vorm, een walging van het doorzien, een walging zelfs van het weten, - want de gedachte overleeft niet het vluchtige feit, dat haar veroorzaakt, en de geest is zoo goed illuzie als alles.

Wat gewonnen is, zal sterven, wat dood is herleven; wezens, die nu zijn verzwonden, zullen kiemen in ingewanden, die nog niet bestaan, en op de aarde terugkeeren om met smart andere wezens te dienen.

Maar, omdat ik door een oneindig aantal van levens gegaan ben, onder den vorm van goden, menschen en dieren, verhuis ik niet meer mijn ziel en wil ik dien last niet meer. Ik verlaat het vuile huis van mijn lichaam, gemetseld van vleesch, met rood cement van bloed, bedekt met een afzichtelijke huid vol onzindelijkheid; - en voor mijne belooning ga ik eindelijk slapen in het diepst van het volstrekte, in de Vernietiging.

De vlammen stijgen tot zijn borst, omhullen hem dan. Zijn hoofd steekt er uit als door het gat van een muur. Zijn gapende oogen staren steeds.

- - - -

V

De vallei wordt een zee van melk, roerloos en zonder grenzen.

In het midden drijft een lange wieg, gevormd door de kronkelingen van een slang, alle wier hoofden zich buigen te gelijk, beschaduwende een god, die sluimert op haar lichaam.

Hij is jong, baardeloos, mooier dan een meisje, en bedekt met doorzichtige sluiers. De parelen van zijn tiara schitteren zacht als manen, een rozekrans van sterren omslingert eenige malen zijn lichaam, - en de hand onder het hoofd, den anderen arm gestrekt, verpoost hij droomerig en bezwijmeld.

Eene vrouw, aan zijn voeten gehurkt, wacht tot hij ontwaakt.

HILARION

- Het is de allereerste twee-eenigheid der Brahmanen; het Volstrekte drukt zich door geen daden uit.

Op den navel van den God groeit een lotosstengel uit en in den kelk verschijnt een God met drie gezichten.

ANTONIUS

- Neen, maar, wat een uitvinding!

HILARION

- Vader, Zoon en Heilige Geest vormen ook één enkel wezen.

De drie hoofden wijken van elkaâr, en drie groote Goden verschijnen.

De eerste, rooskleurig, bijt de punt van zijn teen; de tweede, die blauw is, beweegt vier armen; de derde, groen, draagt een snoer van schedels.

Voor hen, onmiddellijk, verrijzen drie Godinnen, de eene gehuld in een net, de andere reikende een beker, de derde zwaaiende een boog.

En die Goden, Godinnen vertienvoudigen, vermenigvuldigen. Op hunne schouders groeien armen, aan hunne armen handen, die houden standaarden, strijdbijlen, schilden en degens, zonneschermen en trommen. Fonteinen ontspringen uit hunne hoofden, lianen dalen uit hunne neusgaten.

Schrijlings op vogels, in draagstoelen gewiegeld, op gouden zetels tronend, staande in nissen van ivoor, bespiegelen zij, en reizen, bevelen en drinken wijn, en ademen geur van bloemen. Danseressen draaien rond, reuzen vervolgen monsters; aan den ingang van de grotten peinzen kluizenaren. Men onderscheidt niet hun oogen van de sterren; de wolken van de wimpels; pauwen lesschen zich aan beken van goudstof; de arabesken der paviljoenen vermengen zich met de vlakken der luipaarden, kleurige stralen snijden elkaâr op een blauwen grond, met pijlen die vliegen, en wierookvaten, die men zwaait.

En dat alles ontrolt zich als een hooge fries, die zijn grondvlak steunt op de rotsen, en zich hoog verheft in de lucht.

ANTONIUS

verblind:

- Wat een hoop. Wat willen ze?

HILARION

- Die claar zijn buik krabt met zijn snuit, is de zonnegod, inblazer van de wijsheid. Die andere, met torens op zijn zes hoofden, en pijlen in zijn veertien handen, is de vorst der heirscharen, het Verslindende Vuur. Die oude man, die daar een krokodil berijdt, gaat aan den oever de zielen der dooden baden. Gekweld zullen zij worden door die zwarte vrouw met rotte tanden, beheerscheresse der hellekrochten.

De kar, getrokken door roode merries, gemend door een wagenmenner zonder beenen, voert in den wijden ether den meester van de Zon. Hem vergezelt de maangod, in een palankijn getrokken door drie gazellen.

Geknield op den rug van een papegaai, biedt de Godin van de Schoonheid aan haren zoon, die de Liefde is, haar ronde borst. Daar verder zie je haar ook, daar springt ze van genot door de weiden. Kijk, kijk! Gekroond met een schitterenden myter snelt zij door het koren, door de stroomen, en stijgt in de lucht, en tentoonstelt zich over alles!

Tusschen die Goden rennen de Geesten der winden, planeten, maanden, dagen, honderd duizend anderen! en hunne gestalten zijn veelvoudig, hunne verwordingen zeer snel. Daar wordt er een van visch, schildpad; hij neemt den snuit aan van een ever, de gestalte van een dwerg.

ANTONIUS

- Waarom?

HILARION

- Om het evenwicht te herstellen, om te bestrijden het kwaad. Maar het leven put zich uit, de schijngestalten slijten; en zij moeten voortgaan met hooger metamorfozen.

Eensklaps verschijnt EEN MAN NAAKT, gezeten in het midden van het strand, de beenen gekruist.

Een groote glorie trilt, hangende achter hem. De kleine krullen van zijn haar, zwart met blauwen weêrschijn, omkruiven symmetrisch een verhooging aan zijn schedel. Zijn zeer lange armen, vallen recht tegen zijn zijden aan. Zijne twee handen, de palmen open, rusten plat op zijne dijen. De zolen van zijn voeten vertoonen twee zonnen; en hij blijft geheel roerloos, - voor Antonius en Hilarion, - met om hem heen, alle Goden, trapsgewijze gezeten op de rotsen als op de treden van een circus.

Zijn lippen gaan half open, en met een diepe stem:

- Ik ben de heer van de groote aalmoes, de toeverlaat der schepselen, en ik leg de wet open aan geloovigen en ongeloovigen.

Om de wereld te verlossen, heb ik willen geboren worden onder de menschen. De Goden weenden toen ik ging.

Eerst heb ik gezocht een vrouw, zooals zij zijn moest: van ridderlijk geslacht, gemalin van een vorst, zeer goed, en bij uitstek schoon, met diepen navel, het lichaam hard als diamant; en bij volle maan, zonder ontvangenis, ben ik gedrongen in haar schoot.

Ik ben geboren uit haar rechterzijde. De starren hielden stil.

HILARION

mompelt tusschen zijn tanden:

- ‘En toen zij de star zagen stil staan, hadden zij groote vreugde!’

Antonius ziet nauwkeuriger toe.

DE BOEDDHA

herneemt:

- Uit het diepst van de Himalaya, kwam een vrome honderdjarige aan, om mij te zien.

HILARION

- ‘Een man, genaamd Simeon, die niet sterven zoû, vóór den Christus gezien te hebben!’

DE BOEDDHA

- Men heeft mij gebracht in de scholen. Ik wist meer dan de wijzen.

HILARION

- ‘...te midden der schriftgeleerden; en allen, die hem hoorden, waren verrukt over zijne wijsheid.’

Antonius wenkt Hilarion te zwijgen.

DE BOEDDHA

- Onophoudelijk bespiegelde ik in de tuinen. De schaduwen van de boomen verschoven; maar de schaduw van den boom, die mij beschutte, verschoof niet.

Geen kon mij evenaren in de kennis der geschriften, de telling der atomen, het mennen van elefanten, werk in was, de kennis der sterren, dichtkunst en worstelstrijd, alle oefening in alle kunst.

Om mij te gedragen naar het gebruik, nam ik een gemalin; - en ik bracht de dagen door in mijn vorstenpaleis, met parelen gekleed, onder de besproeiïng der geuren, toegewuifd door de vliegenverjagende waaiers van drie-en-dertig-duizend vrouwen, beschouwende mijne volkeren van de hoogte mijner terrassen, die waren versierd met klinkende klokjes.

Maar het aanzien van de ellende der wereld wendde mij af van het genot. Ik ben gevlucht.

Gebedeld heb ik aan de wegen, met lompen bedekt, die ik zocht in de graven; en toen ik een zeer wijzen kluizenaar vond, heb ik zijn slaaf willen worden, ik waakte aan zijn deur, ik wiesch hem de voeten. Alle gewaarwording werd vernietigd, alle vreugde, en zieleweelde.

Toen, samendringende mijne gedachte in een intensere bespiegeling, doordrong ik de grondstof der dingen, den schijn der gestalten.

Zeer snel putte ik uit de kennis der Brahmanen. Zij worden verteerd van gretigheid onder hun doen van gestrengheid, zij smeren zich met vuil, slapen op stekels, geloovend te komen tot het geluk door den weg van den dood!

HILARION

- ‘Farizeeërs, huichelaren, verbleekte grafgesteenten, adderengebroedsel!’

DE BOEDDHA

- Ik ook, ik heb verwonderlijke dingen verricht, - etende per dag niet meer dan een enkele rijstkorrel, en de rijstekorrels in dien

tijd, waren niet grooter dan nu; - de ruigheid van mijn lichaam viel, mijn lijf werd geheel zwart; mijne oogen, zinkende in hun kassen, schenen als sterren, gezien in de diepte van een put.

Zes jaren lang heb ik mij gehouden onbewegelijk, blootgesteld aan vliegen, leeuwen en slangen, aan de brandende zonnen, de zware regenbuien, de sneeuw, den bliksem, den hagel en den orkaan; en ik kreeg dat alles op mij, zonder mij zelfs te beschutten met mijn hand.

De reizigers, die voorbij gingen, geloovende mij dood, wierpen mij van verre aardkluiten toe!

De verzoeking van den Duivel ontbrak mij.

Ik heb hem geroepen.

Zijne zonen zijn gekomen, - afzichtelijk, met schubben bedekt, stinkende als krengen, huilende, fluitende, bulkende, klapperende met wapenrustingen en doodsbeenderen. Sommige spuwen vlammen uit hunne neusgaten, sommige wekken duisternis met hunne wieken, sommige dragen snoeren van afgesneden vingers, sommige drinken slangengif in de holte van hun hand; zij hebben koppen van zwijnen, rhinocerossen of padden, alle soorten van gezichten, die afschuw opwekken of verschrikken.

ANTONIUS

in zichzelven:

- Dat heb ik vroeger ook gekend!

DE BOEDDHA

- Toen zond hij mij zijne dochters, schoon, het gelaat geschilderd, met gordels van goud, tanden blank als jasmijn, dijen rond als den snuit der elefanten. Sommige rekken geeuwende de armen, om te toonen de kuiltjes in haar ellebogen, sommige knippen met de oogen, sommige beginnen te lachen, sommige openen half hunne kleederen. Er zijn blozende maagden, matronen vol trots, vorstinnen met een groot gevolg van koffers en slaven.

ANTONIUS

in zichzelven:

- Zoo! Die ook al?

DE BOEDDHA

- Toen ik den demon overwonnen had, heb ik twaalf jaren mij uitsluitend gevoed met geuren; en daar ik de vijf deugden verkregen had, de vijf daadmachten, de tien krachten, de achttien lichamelijkheden, en doordrongen was in de vier sferen der onzichtbare wereld, was de alkennis aan mij! Ik werd de Boeddha!

Alle Goden nijgen zich neêr; zij die verschillende hoofden hebben, nijgen ze tegelijk.

Hij heft in de lucht hoog zijn hand op en herneemt:

- Terwille van de verlossing der wezens, heb ik honderdduizenden opofferingen gedaan! Ik heb aan de armen gegeven kleederen van zijde, rustbedden, karren, woningen, hoopen goud en diamant. Ik heb mijn handen gegeven aan die geen handen hadden, mijn beenen aan de kreupelen, mijne oogappelen aan de blinden, ik heb mijn hoofd afgehouwen voor de onthoofden. Toen ik vorst was, heb ik provincies verdeeld; toen ik Brahmaan was, niemand gesmaald. Toen ik kluizenaar was, heb ik zachte woorden gesproken tot den dief, die mij den strot doorstak. Toen ik een tijger was, heb ik mij laten sterven van honger.

En in dit laatste bestaan, nu ik de wet gepredikt heb, heb ik niets meer te doen. Het groote eeuwwerk is verricht! Menschen, dieren, Goden, bamboewouden, oceanen, bergen, zandkorrels van den Ganges met myriaden van myriaden sterren, alles gaat sterven, - en, tot aan de nieuwe wedergeboorten, zal een dwaallicht dansen op de puinhopen der vernielde werelden!

Nu bevangt een duizeling de Goden. Zij wankelen, vallen in stuiptrekkingen neêr en spuwen hun bestaan uit. Hunne diademen springen in stukken, hunne standaarden vervliegen. Zij ontrukken elkaâr hunne attributen, werpen over hunne schouders heen de bekers, waaruit zij de onsterfelijkheid dronken, worgen zich met hunne slangen, verzwijmen in rook; - en als alles weg is...zegt

HILARION

langzaam:

- Gij hebt het geloof gezien van vele honderdmillioenen.

Antonius ligt op de aarde, het gelaat in de handen; naast hem staande, den rug gekeerd naar het kruis, ziet Hilarion hem aan.

Een tamelijk lange tijd verloopt.

- -

Antonius bemerkt, in de lucht, een lichtenden kring, die zweeft op horizontale wieken. Deze kring omringt als een te wijde gordel de gestalte van een kleinen gemyterden man, die een kroon in zijn hand draagt, en wiens beenen verdwijnen onder een tuniek van groote veêren. Het is ORMUZ de God der Perzen.

Hij fladdert al schreeuwend:

- Ik ben bang! Ik zie zijn muil open.

Ik had je overwonnen, Ahriman! Maar je begint weêr!

Eerst, tegen mij opstaandc, heb je gedood de oudste der wezens, Kaiomortz, den Stier-mensch. Toen heb je verleid het eerste menschenpaar, Meschia en Meschiané, en je hebt duisternis verspreiden de harten, je hebt je heirscharen opgezet tegen den hemel.

Ik ook had mijn onderdanen, het volk der sterren, en ik beschouwde van af mijn troon alle planeten, de een boven de ander.

Mithra, mijn zoon, bewoonde een ontoegankelijk oord. Hij ontving er de zielen, en zond ze er weder uit, en iederen morgen verrees hij om zijne weldaden te verspreiden.

De pracht van het firmament werd weêrkaatst door de aarde. Het vuur vlamde op de bergen, - zinnebeeld van het andere vuur, waaruit ik alle schepselen schiep. Om ze te bewaren voor schenning, verbrandde men niet de dooden. De snebben der vogels droegen ze den hemel in.

Ik had geregeld de weiden, den arbeid, het offerhout, den vorm der bekers, de woorden, die men zeggen moet in slapeloosheid, - en mijne priesters murmelden gebeden zonder ophouden, opdat de vereering eeuwig zij als de eeuwigheid van den God. Men

reinigde zich met water, men offerde brood op de outers, men bekende zijne misdaden met luider stem.

Homa bood zich als drank aan de menschen, om te geven van zijn kracht.

Terwijl geniussen van den hemel bevochten demonen, vervolgden de kinderen Irans slangen. De vorst, knielend gediend door een ontelbaar hof, vertoonde mijn beeltenis en droeg mijn kroon. Zijne tuinen waren weelderig als hemelsche oorden, en op zijn graf was zijn beeld, doorpriemend een monster, - zinnebeeld van het Goede uitdelgend het Kwaad.

Want er zoû een dag komen, dat ik, dank zij den tijd zonder grenzen, Ahriman zoû overwinnen voor eeuwig.

Maar de afstand tusschen ons beiden vermindert, het wordt nacht!

Te hulp, Amschaspandsen, Izeden, Feroners! Te hulp Mithra! Ruk uit je zwaard! Caosyac, gij die moet terugkomen voor de algeheele bevrijding, verdedig mij!

Wat?...Niemand?

O! ik sterf! Ahriman! Jij overwint!

Hilarion, achter Antonius, weêrhoudt een kreet van vreugde - en Ormuz plompt in de diepten neêr.

Dan verschijnt DE GROOTE DIANA VAN EFEZUS, zwart, met oogen van email, de ellebogen gedrukt tegen de zijden, de voorarmen uitgestrekt, de handen open.

Leeuwen klimmen op hare schouders; vruchten, bloemen en sterren, doorslingeren elkaâr op haar borst; lager zwellen drie rijen borsten, en van den buik tot aan haar voeten is zij gevat in een nauwe huls, waaruit stieren, herten, draken en bijen halverwege uitduiken. Men aanschouwt haar bij het witte schijnsel van een zilveren schijf, rond als de volle maan, achter tegen haar hoofd.

- Waar is mijn tempel?

Waar zijn mijne amazonen?

Wat scheelt mij toch...mij, de onkwetsbare, een flauwte bevangt mij!

Hare bloemen verwelken. Hare te rijpe vruchten vallen af. De leeuwen, de stieren, laten den kop hangen; de herten staan uitgeput, met schuim op den mond; de bijen sterven al gonzend, op den grond.

Zij perst, de een na de ander, hare borsten. Allen zijn ledig! Maar bij een wanhopige inspanning barst hare huls. Zij neemt hem over haar arm, als de slip van een kleed, werpt er in hare dieren, hare bloemen en vruchten, - dan keert zij terug tot de duisternissen.

En in de verte, stemmen, suizelen, murmelen, fluisteren, bulken, hinniken en huilen. De dichtheid van den nacht wordt dikker nog door ademtochten. Druppelen van een zoelen regen vallen neêr.

ANTONIUS

- Wat is dat heerlijk, die geur van palmboomen, dat geritsel van groene blâren, die helderheid van beken! Ik zoû plat op den grond willen gaan liggen, om dat alles te voelen tegen mijn hart aan; mijn leven zoû zich dompelen in eeuwige jeugd.

- -

Een groote katafalk, met purper bekleed, torst op zijn top een ebber rustbed, die hooge kandelaren omringen en korven van zilver filigraan, waarin latuwe en malve groeien. Op de treden van hoog tot laag zijn vrouwen gezeten, geheel in zwart gehuld met lossen gordel, de voeten bloot, en weemoedig ophoudende zware boeketten bloemen. Aan de hoeken van de estrade, rooken urnen van albast, vol myrrhe, langzaam op.

Men ziet op het bedde het lijk van een man. Bloed vloeit uit zijn dij. Zijn arm hangt af, - en een hond, die huilt, likt zijne nagels.

De te dichte rij der kandelaren laat zijn gezicht niet zien, en Antonius wordt door angst bevangen. Hij is bang iemand te herkennen.

Het gesnik der vrouwen houdt op, en na een pooze van stilte zingen ALLEN als een litanie tegelijk:

- Mooi, mooi, hij is mooi! Genoeg geslapen; licht op je hoofd, sta op!
Ruik aan onze bloemen! Het zijn narcissen en anemonen, geplukt in je tuinen om je lief te zijn. O, leef weêr op, je maakt ons bang!
Spreek! Wat wil je? Wil je drinken wijn? Wil je slapen in onze bedden? Eten honigbroodjes, die er uit zien als kleine vogels?
Wrijven wij zijn heupen, kussen wij zijn borst! Zoo! zoo! Voel je ze, onze vingers met ringen beladen, die dwalen over je lijf, en onze lippen, die zoeken je mond, en onze haren die slepen over je dijen, bezwijmende God, doof voor ons smeeken!

Zij stooten kreten uit, en verscheuren zich het gelaat met de nagels; dan zwijgen zij stil, - en altijd door hoort men het gehuil van den hond.

- Helaas! helaas! Het zwarte bloed vloeit over zijn lichaam van sneeuw! Zijn knieën verwringen zich, zijn flanken zinken in! Zijn doodzweet bedauwt het purper. Hij is dood! Laat ons weenen, laat ons klagen!

Zij komen, allen achter elkaâr, tusschen de kandelaren hunne lange haren leggen, van verre gelijk aan slangen zwart of blond, - en de katafalk zinkt zachtjes neêr tot aan de lijn van een grot, donker graf, dat achter gaapt.
Dan buigt EENE VROUW zich over het lijk.
Hare haren, die zij niet geofferd heeft, omhullen haar van hoofd tot hielen Zij weent zóóvele tranen, dat hare smart niet zijn moet als die der anderen, maar meer dan menschelijk, eindeloos. Antonius denkt aan de moeder van Jezus.

Zij zegt:

- Je ontvlood aan het Morgenland, en nam mij in je armen, geheel sidderende van dauw, o Zon! Duiven fladderden op het azuur van je mantel; onze kussen maakten koelten in het loover, en aan je liefde gaf ik mij over, en genoot van zwak te zijn.

Helaas! Helaas! Waarom ging je dwalen op de bergen?

In de herfst-evening heeft een ever je gewond!

Je bent dood, en de bronnen weenen, de boomen buigen zich. De Noordenwind huilt in de naakte struweelen.

Mijn oogen zullen luiken, omdat de duisternissen je verbergen. Nu, woon je aan den anderen kant van de wereld, bij haar, die meêdingt met mij, machtiger! O Persefone! Al wat mooi is daalt tot je neêr, en komt nooit terug!

Terwijl zij spreekt, hebben hare zusters genomen het lijk om het neêr te leggen in het graf. Hij versmelt in hunne handen. Het was een lijk van was.

Antonius voelt een verluchting.

Alles verzwijmt, - en het zijn alleen maar de rotsen, de hut, en het kruis.

Maar hij ziet aan de andere zijde van den Nijl eene Vrouw staan, in het midden van de vlakte.

Zij houdt in haar hand de slip van een langen zwarten sluier, die omhuift haar gezicht, en tevens draagt zij op haar linkerarm een klein kind, dat zij zoogt. Naast haar hurkt een groote aap neêr in het zand.

Zij heft haar hoofd naar de lucht, en trots den afstand, hoort men haar stem.

ISIS

- O Neith, begin der dingen! Ammon, heer der eeuwigheid, Fta, tweegod, Thoth, zijn geest, goden der Amenthi, driegoden van de Nomen, sperwers in 't azuur, sfinxen aan de tempels, ibis tusschen de horenen van den buffel, planeten, sterretallen, waterzoomen, gemurmel van den wind, geflikker van het licht, o, laat mij weten waar Osiris is!

Ik heb hem gezocht langs alle kanalen en meren, verder nog, tot aan het Feniciesche Byblos. Anubis, de ooren recht, sprong om mij rond, blaffend en met zijn snuit doorzocht hij het dichte loof der tamarinden. Dank je, goede Cynocefaal, dank je!

Zij geeft den aap, zacht, twee tikjes op zijn hoofd.

- De afschuwelijke Tyfon met ros haar had hem gedood, in stukken gehouwen! Wij hebben al zijne leden weêrgevonden, maar niet wat mij bevruchtte.

Zij slaakt schelle smartkreten.

ANTONIUS

wordt woedend. Gooit haar met steenen en scheldt haar uit.

- Schaamtelooze, ga weg! Ga weg!

HILARION

- Eerbiedig haar! Zij was de godsdienst van je vaderen. Je hebt haar amuletten gedragen in je wieg.

ISIS

- Vroeger, als de zomer kwam terug, joeg de overstrooming de onreine dieren ten woestijne. De dijken ontsloten zich, de barken wiegelden, de hijgende aarde dronk met wellust den stroom. God met hoornen van den stier, je legerde je op mijn borst; en men hoorde het geloei der eeuwige koe.

Het zaaien en oogsten en dorschen, het plukken van den wijn wisselden zich af, naar de afwisseling der seizoenen. In de altijd loutere nachten straalden groote starren. De dagen waren gebaad in onveranderlijken glans. Men zag, als een koningspaar, de Zon en de Maan aan elke kant van den einder.

Wij troonden beiden in een verhevener wereld, tweelingsvorsten, - al gehuwd in het diepst van de eeuwigheid, - hij, houdende den schepter met keverkop, ik, staf met lotosbloemen, staande wij beiden de handen vereend, en de ineenstortingen van het rijk veranderden niet onze houding.

Onder ons breidde Egypte zich uit, vol ernst en monumentaal,

lang als de gang van een tempel, met obelisken rechts, links pyramiden, zijn labyrint in het midden, en overal lanen van monsters, wouden van zuilen, zware pylonen terzijde van deuren, die dragen ten top de bol van de aarde, gewiekt.

De dieren van zijn Riem waren in onze weiden, vulden met hunnen vorm en kleur zijn geschrift, geheimzinnig. Verdeeld in twaalf streken, als het jaar in twaalf maanden, - iedere maand, iedere dag met zijn god - beeldde het uit de onveranderlijke hemelorde, en de mensch, die stierf, verloor niet zijn gestalte, maar met geuren gebalsemd, werd onvergaanbaar en slapen ging hij drie duizend jaar, in een stilzwijgend Egypte.

Dit, grooter dan het andere, breidde zich onder de aarde uit. Men daalde er heen langs trappen, die gingen naar zalen, waar geschilderd waren de vreugde der goeden, de kwelling der boozen, al wat geschiedt in de derde wereld, onzichtbaar.

Langs de wanden geschikt, wachteden af de dooden hun beurt, in geschilderde kisten, en de ziel van verwisseling vrij, sluimerde voort, tot de ontwaking in een nieuw leven.

Toch kwam Osiris tot mij, somwijlen. Zijn schim maakte mij moeder van Harpocrates.

Zij aanziet het kind.

- Hij is het! Het zijn zijn oogen, het zijn zijn haren, gevlochten als horenen van een ram! Je zult zijne werken weêr beginnen. Wij zullen herbloeien, als lotussen herbloeien.

Ik ben altijd de onmetelijke Isis! Nog niemand heeft mijn sluier gebeurd! Mijn vrucht is de Zon!

Zon van de lente, wolken verduisteren je gelaat! Adem van Tyfon verteert de pyramiden. Ik heb zooeven de Sfinx zien vluchten. Ze maakte beenen als een jakhals.

Ik zoek mijne priesters, - mijn priesters in mantels van lijnwaad, met groote harpen, en die droegen een mystische boot met stevens van zilver. Nu geen feesten meer op mijn meren! Geen lichtversiering meer in mijn delta! Geen schalen melk meer aan Filae! Sinds langen tijd is Apis niet meer teruggekeerd!

Egypte! Egypte! Uw groote Goden, roerloos, hebben de

schouders gekalkt door het vuil van de vogelen en het waaien, dat gaat door de woestijn, verstuift de asschen van uw doode!
Anubis, wachter van de schimmen, verlaat mij niet!

De hondaap is verdwenen.

Zij schudt haar kind.
- Maar...wat heb je...je handen zijn koud,...je hoofdje valt terug!

Harpocrates is gestorven.

Nu stoot zij in de lucht een gil, zoo schel, doodsmartelijk en verscheurend, dat Antonius haar antwoordt met een tweeden gil, en zijn armen breidt om haar te steunen.
Zij is niet meer daar. Hij buigt zijn gezicht, van schaamte verpletterd.

Alles wat hij voor zich heen heeft zien gaan, verwart zich in zijn brein. Het is hem als de verbijstering van reizen, het weeë van dronkenschap. Hij zoû willen verafschuwen; en toch maakt een vaag medelijden zijn hart week. Hij begint rijkelijk te weenen.

HILARION
- Wat maakt u zoo treurig?

ANTONIUS

na langen tijd in zichzelven gezocht te hebben.

- Ik denk aan de vele zielen, die door deze valsche Goden verdwaald zijn!

HILARION
- Vindt u niet, dat ze...soms...gelijkenis hebben met de ware?

ANTONIUS
- Dat is een list van den Duivel om de getrouwen beter te verlei-

den. De sterken valt hij aan door middelen van geest, de anderen door den vleesche.

HILARION

- Maar de wellust, in haar woeden, heeft eene belangeloosheid als van boetedoening. De dolle gloed van het lichaam versnelt er de vernietiging van, - en galmt door zijne zwakheid uit de immensiteit van het onwaarschijnlijke.

ANTONIUS

- Wat kan mij dat schelen! Mijn hart draait om van afschuw, voor die beestelijke Goden, altijd gedompeld in bloedbad en bloedschande!

HILARION

- Herinner je in de Schrift al de dingen, die je ergeren, omdat je ze niet kan begrijpen. Zoo kunnen ook deze Goden onder hun misdadige gestalten, wel de waarheid zijn. Er is nog meer te zien. Kijk dan!

ANTONIUS

- Neen! neen! Het is verzoeking!

HILARION

- Zooeven wilde je ze kennen. Zoû je geloof nu wankelen bij de leugen? Wat heb je te vreezen?

De rotsen tegenover Antonius zijn een berg geworden.

Een bank van wolken omnevelt dien halverwege; en daar boven is een andere berg, reusachtig, groen, ongelijk uitgehold met valleien en torsende op den top, in een woud van laurieren, een paleis van brons met gouden dak en ivoren kapiteelen.

In het midden van het peristilium, op een troon, houdt JUPITER, kolossaal, de tors naakt, in de eene hand de Zege, in de andere zijn bliksems, en zijn arend, tusschen zijn beenen, heft den kop op.

JUNO,
naast hem, rolt hare ronde oogen, en uit haar kroon golft haar sluier als een nevel in den wind.

Achter leunt MINERVA, op een voetstuk, tegen haar lans. De huid van de Gorgoon bedekt hare borst; en een peplos van lijnwaad hangt in rechte plooien tot op de nagels van haar teenen neêr. Hare groene oogen, die schitteren onder het vizier, zien in de verte, oplettend.

Rechts van het paleis, berijdt de grijze NEPTUNUS een dolfijn, die zijn zwemvliezen slaat in een wijd azuur, hemel en zee, want het perspectief van de oceaan gaat voort in blauwen ether, beide elementen mengen zich.

Aan de andere zijde, PLUTO, somber, in mantel van nachtkleur, met kroon van diamanten en schepter van ebbenhout, midden op een eiland, omslingerd door den Styx; - en deze schimstroom stort zich in duisternissen, die onder aan den oever een groot zwart hol diepen, een afgrond zonder vormen.

MARS
in maliënkolder, zwaait woest zijn groot schild en zijn zwaard.

HERCULES,
lager. Ziet naar hem, leunend op zijn knots.

APOLLO,
stralend van gelaat, ment, den rechterarm gestrekt, vier witte paarden, die steigeren; en CERES, in een wagen, getrokken door ossen, rijdt hem te gemoet, een sikkel in de hand.

BACCHUS
komt achter haar, op een zeer lage kar, traag getrokken door lynxen. Mollig en baardeloos, wijnlof om het hoofd, gaat hij voorbij, houdende een drinkschaal, waaruit de wijn overloopt. Silenus naast, waggelt op een ezel. Pan, met gepunte ooren, blaast op zijn fluit, Mimalloneiden slaan op tamboerijnen, Menaden werpen met bloemen, Bacchanten zwieren het hoofd achterover, de haren los.

DIANA,
den rok kort, treedt uit het bosch met hare nimfen.

Achter in een hol, smeedt VULCANUS het ijzer tusschen de Cabirren; hier en daar storten de oude Stroomen, geleund tegen groenmossige steenen, hunne urnen uit; de Muzen zingen in de valleien.

De Horen, even groot, houden zich hand aan hand; en MER-

CURIUS zit schuin op een regenboog, met zijn slangenstaf, zijn hielevlerken, en gewiekten helm.

Maar boven de trap der Goden, tusschen wolken, week als struisvederen en uit welks omkrullingen rozen zinken, beziet zich de UIT ZEESCHUIM GEBORENE VENUS in een spiegel; hare oogappelen smachten onder loome oogleden.

Zij heeft lange blonde haren, die hangen over hare schouders, kleine borsten, slanke leest, de heupen uitgebogen als buigingen van lieren, de dijen zeer rond, kuiltjes om knieën en teedere voeten; bij haar mond dwarrelt een vlinder. De glorie van haar lichaam maakt om haar heen een lichtkrans van glanzend parelmoêr; en geheel de Olympus is gebaad in een goudrozigen dageraad, die langzaam aan de toppen van den blauwen hemel reikt.

ANTONIUS

- O, mijn borst zwelt op! Een vreugde, die ik niet kende, daalt tot in het diepst van mijn ziel! Wat is dat mooi! Wat is dat mooi!

HILARION

- Zij bogen zich neêr hoog uit de wolken om strijddegens te geleiden, men ontmoette ze aan den kant der wegen, men bezat ze in zijn huis; en deze vertrouwelijkheid vergoddelijkte het leven. Dat had slechts tot doel vrij te zijn en schoon. Wijde kleêren maakten edele gebaren gemakkelijk. De stem van den redenaar, geoefend door de zee, sloeg met diepe golvingen tegen de portieken van marmer. De jonge knaap, met olie gebalsemd, worstelde naakt in volle zon. De hoogste uiting van godsdienst was het kweeken van zuivere vormen.

En deze mannen eerbiedigden hunne vrouwen, hunne grijzen, hunne smeekelingen. Achter den tempel van Hercules, stond een outer aan het Medelijden. Men doodde de offers met bloemen om de vingers. Zelfs de herinnering bleef vrij aan de gedachte van verrotting der dooden. Slechts een weinig asch bleef over. De ziel, verzwonden in het grenzenlooze ether, was opgestegen naar de Goden.

En fluisterend aan het oor van Antonius:

- En zij leven voort! Keizer Constantijn aanbidt Apollo. Je vindt de Drieëenheid terug in de Mysteries van Samothrace, den doop bij Isis, de verlossing bij Mithra, den marteldood van een God bij de feesten van Bacchus. Proserpine is de Maagd!...Aristeus, Jezus!

ANTONIUS

slaat de oogen neêr, dan eensklaps prevelt hij het symbool van Jeruzalem, zooals hij zich dat herinnert, en slakende na iederen zin een diepen zucht:

- Ik geloof in een eenig God, den Vader - en in een eenigen Verlosser, Jezus Christus, - eerstgeborenen Zoon van God - die vleesch is geworden en mensch - die gekruisigd is - begraven - ten hemel gevaren, - die komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden - wiens rijk eindeloos zal zijn; - en aan één Heiligen Geest, - en aan één heiligen doop, - aan een enkele Katholische Kerk, aan de opstanding des vleesches, en aan het eeuwige leven!

Dadelijk groeit het kruis al hooger op, en borende door de wolken heen, slaat het een schaduw op den hemel der Goden.

Allen verbleeken; de Olympus heeft geaardbeefd.

Antonius ziet tegen de grondvesten, half verscholen in holen, ophoudende de rotsblokken op hunne schouders, zware geketende lichamen. Het zijn de Titanen, Giganten, Hecantonchiren en Cyclopen.

EENE STEM

verheft zich, vaag en ontzettend, als het ruischen van zee, als het bruisen van bosschen in windstorm, als het druischen van orkanen in afgrond.

- Wij, wij wisten dat al! De Goden moeten vergaan. Uranus werd verminkt door Saturnus, Saturnus door Jupiter! Hijzelve zal verdelgd worden. Ieder zijn beurt, dat is het lot!

En, langzamerhand, zakken zij weg onder de rotsgevaarten en verdwijnen.
Maar de gouden pannen van het paleis verwaaien.

JUPITER

is gedaald van zijn troon. De donder, aan zijne voeten, rookt als een lont, die uit zal dooven, en de adelaar, strekkende zijn hals, pikt op met zijn sneb de veêren, die vallen.

- Ik ben dus niet meer de meester der dingen, zeer goed, zeer groot, de oppergod der Grieksche volken, voorvader aller vorsten, Agamemnon van den hemel!

Adelaar der verhemelingen, welke windvlaag van den Erebos, heeft je tot mij teruggedreven? Of breng je me van het oorlogsveld de ziel van de laatste der keizers?

Ik wil geen menschenzielen meer. Laat de Aarde ze houden, en laten zij blijven op het peil van haar laagheid. Zij hebben nu harten van slaven; zij tellen niet: geen scheldwoord, geen vaderen en geen eed; en overal zegeviert de zotheid der massa, de middelmatigheid van enkelen, en de afzichtelijkheid der geslachten.

Zijn adem verheft zijne flanken als zoû hij barsten, en hij wringt zijne vuisten. Hebe, in tranen, biedt hem een beker. Hij vat dien.

- Neen! neen! Zoolang er, waar ook, één brein nog bestaat, dat de wanorde haat en de orde van wereld bevatte, zal mijn geest leven!

Maar de drinkschaal is leêg. Langzaam keert hij die op den nagel van zijn duim.

- Geen druppel meer! Als de ambrozijn ontbreekt, vergaan de Onsterfelijken.

Hij laat den beker vallen, en leunt tegen een zuil en voelt zich sterven.

JUNO

- Je hadt zoo niet in liefde moeten zwelgen! Arend, stier, zwaan, vlam en wolk en gouden regen, heb je alle gestalten genomen, je glans in alle elementen verspild, en je haren verloren op elk bed.

Onherroepelijk is de scheiding ditmaal - en onze heerschappij, ons bestaan lost zich op.

Zij verzwijmt in de lucht.

MINERVA

heeft haar lans niet meer; en de kraaien, die nestelen in den beeldhouw van de fries, draaien om haar rond, en pikken aan haar helm.

- Laat mij zien, of mijn schepen, klievende de schitterende zee, zijn binnengekomen in mijn drie havenen. Waarom zijn de velden verlaten, en wat doen nu de meisjes van Athene?

In de maand van Hecatombeon, vloeide heel mijn volk tot mij, geleid door zijn grooten en priesters. In witte kleêren met gouden chitonen naderden lange optochten van maagden, houdende bekers, korven en schermen; dan de driehonderd ossen der offers; de grijsaarden, zwaaiende twijgen van groen, kletterend van wapenrusting; efeben, zingende lofzang; fluitspelers, lierspelers, rhapsoden, en danseressen; - ten laatst, aan den mast van een trireem, op wielen voortrollend, mijn groote wade, door maagden gewerkt, een jaar lang op bizondere wijze gevoed; en als men ze vertoond had in alle straten, op alle pleinen, voor alle tempels, droeg men haar, tusschen den altijd lofzingenden stoet, pas voor pas, de Acropolis op, langs de Propylaeën, het Parthenon in. Maar een onmacht bevangt mij, mij de arbeidzame! Hoe, wat, geen enkel denkbeeld meer?

Nu tril ik meer dan een vrouw!

Zij ziet de verwoesting achter zich, stoot uit een kreet, en het voorhoofd verbrijzeld, stort zij achterover.

HERCULES

heeft zijn leeuwenvel afgeslagen, en zich vastplantende op zijn voeten, krommende zijn rug, bijtende zijn lippen, doet hij matelooze poging de Olympus te steunen, die uit zijn naven scheurt.

- Ik heb de Cercopen, de Amazonen en de Centauren overwonnen. Vele vorsten heb ik gedood. Ik heb de urn gebroken van Achelous, een stroomgod. Bergen heb ik doorsneden en oceanen

vereend. Ik bevrijdde overwonnen volken, en bevolkte leêge landen. Ik heb Gallië doorloopen. Ik ben gegaan door de woestijn, waar men dorst lijdt. Ik heb de Goden verdedigd, en ik heb mij losgerukt van Omfale. Maar de Olympus is te zwaar. Mijn armen buigen. Ik sterf!

Hij wordt verpletterd onder de neêrstortende puinhoopen.

PLUTO

- Het is je eigen schuld, Amfytrionade. Waarom ben je afgedaald in mijn rijk?

De gier, die zich voedt met de ingewanden van Tityos, hief den kop op; Tantalus had de lippen bevochtigd; het rad van Ixion stond stil.

En de Keressen staken uit hunne klauwen om terug te houden de zielen, de Furieën in wanhoop wrongen de slangen van heure haren; en Cerberus, door jou vastgeketend, zieltoogde, kwijlende uit zijn drie muilen.

Je hadt de deur half open gelaten. Anderen zijn gekomen. Het licht der menschen heeft geschenen in de Tartarus!

Hij plompt weg in de duisternis.

NEPTUNUS

- Mijn drietand roept geen orkanen meer op. De angstaanwekkende monsters zijn vergaan in de diepten der wateren.

Amfitrite, wier witte voeten liepen over het schuim, de groene Nereiden, die men zag aan den einder, de schubgestaarte Sirenen, die aanhielden de schepen om sprookjes te vertellen, en de oude Tritonen, die bliezen op schelpen, alles is dood! De vreugde der zee is vergaan!

Ik overleef haar niet! Laat de wijde Oceaan mij verzwelgen!

Hij verzwijmt in het azuur.

DIANA

in het zwart, te midden van hare honden, die wolven zijn geworden.

- De vrijheid der groote wouden heeft mij bedwelmd, met zijn

walm der wilde dieren, met zijn uitademing der moerassen. De vrouwen, wier zwangerschap ik beschermde, brengen doode kinderen ter wereld. De maan trilt onder de betoovering der heksen. Ik smacht naar geweld en ruimte. Ik wil giften drinken, mij verliezen in dampen en droomen!

En een wolk, die voorbij gaat, neemt haar meê.

MARS

blootshoofds, bloedend.

- Eerst heb ik alleen gestreden, met schimpscheuten een geheel leger uitdagend, onverschillig van waar het kwam, voor het genot van strijd en slachting.

Toen, heb ik makkers gehad. Zij liepen op de maat van fluiten, netjes gelijk van pas, hijgend boven hunne schilden, de pluim hoog, de lans schuin. Met kreten van een arend wierp men zich in het gevecht. De oorlog was vroolijk als een feestmaal. Drie honderd mannen weêrstonden gansch Azië.

Maar zij komen terug, de Barbaren! met myriaden, met millioenen. Daar hun aantal, hun werktuigen, hunne listen de sterkste zijn, is het beter te eindigen als een held!

Hij doorsteekt zich.

VULKAAN

met een spons afvegende zijne zweetende leden.

- De wereld wordt koud. We moeten ze opstoken de bronnen, de vulkanen, de stroomen, die metalen voortgolven onder de aarde! Smeedt harder, flinker, zoo hard je kan!

De Cabirren wonden zich met hunne hamers, worden verblind door de vonken, en, tastend hun weg zoekend, verliezen zij zich in de schaduwen.

CERES

staande in haar wagen, gedragen door wielen met wieken aan hun as:

- Houdt op! houdt op!

Men had wel gelijk, ze buiten te sluiten, de vreemdelingen, de goddeloozen, de epicuristen en de christenen! Het geheim van

den korf is onthuld, het heiligdom geschonden, alles is verloren!

Zij rijdt een sterke helling af, - wanhopig gillend, zich uitrukkend de haren.

- O, leugen! Daïra is mij niet terug gegeven! Een klok roept mij tot de dooden! Het is een andere Tartarus! Men keert er niet van terug! Afschuwelijk!

De afgrond slurpt haar op.

BACCHUS

lacht, dol:

- Wat kan het mij schelen! De vrouw van den Archont heeft mij lief! De wereldorde zelve is dronken! Ik wil een nieuw lied en veelvoudige gestalten.

Het vuur, dat mijn moeder verteerde, gloeit in mijne aderen. Dat het heviger brande, al moest ik er door sterven!

Dubbel van sekse nu, voor allen goed, geef ik mij aan je over, Bacchanten en Saters! En de wijnrank zal krullen om de stammen der boomen! Galm en dans en wring dol je leden. Bindt los tijgers en slaven! En bijt het vleesch met scherpe tand!

En Pan, Silenus, Saters, Bacchanten, Mimalloneiden en Menaden, met vlammen, fakkels, zwarte maskers, gooien elkaâr met bloemen, slaan met bekkens, breken hun tyrsos, smijten elkaâr met schulpen, happen in druiven, worgen een bok en verscheuren Bacchus.

APOLLO

voortzweepende zijne rossen; met fladderende vergrijsde haren.

- Ik heb achter mij gelaten het steenachtige Delos, zoo gelouterd, dat alles er dood schijnt; en ik tracht nu Delfi te bereiken, vóórdat zijn bezielende wierook geheel verwolkt is. De muilezels grazen aan zijn laurierboomen. Maar ik vind niet meer de verdoolde Pythia. Door een intensere geestessamentrekking, zal ik verheven zangen zingen, en eeuwige gedenkbouwen stichten; en alle stof zal doordrongen zijn van de trillingen van mijn lier!

Hij tokkelt de snaren. Zij springen, en striemen hem in het gezicht. Hij gooit de lier weg, en zijn vierspan ranselend met woede:

- Neen! Weg met alle lichaam!

Verder nog! Tot aan het hoogste, het hoogste! De loutere idee...!

Maar de paarden, die deinzen, steigeren en vermorzelen de kar; en samengeklemd tusschen de tronken van den dissel, de verwarring der tuigen, valt hij in den afgrond, het hoofd naar beneden.

De hemel is verdonkerd.

VENUS,

paars van de koude, bibbert.

- Ik omringde met mijn gordel alle de kimmen van Hellas!

Zijn beemden kleurden van de rozen mijner wangen; zijn oevers waren gebogen naar de buiging mijner lippen; en zijne bergen, die blanker dan mijn duiven waren, trilden tot leven onder de hand der beeldhouwers. Men vond mijn ziel terug in der feesten wet, het vlechten van het haar, de gesprekken der vrouwen, de wetgeving der republieken. Maar ik heb de menschen te lief gehad! De Liefde heeft mij bezoedeld!

Zij valt weenend neêr.

- De wereld is slecht. Ik snak naar lucht!

O Mercurius, vinder van de lier en geleider der zielen, voer mij meê!

Zij legt een vinger op haar mond, en een immensen cirkel beschrijvend, stort in den afgrond.

Men ziet niets meer. De duisternis is volkomen.

Het dondert:

EENE STEM

- Ik ben de God der Heirscharen, de Heer, de Heere Heere!

Op de heuvelen heb ik ontvouwd de tenten Jacobs, en in de woestijn gevoed mijn volk, dat vluchtte.

Ik, ik heb Sodom in vlammen verdelgd! Ik, ik heb de aarde verzwolgen in den Zondvloed! Ik, ik heb Farao verdronken met de zonen van koningen, met zijne strijdwagens en menners. Zeer ijverzuchtig, verafschuwde ik de andere Goden! Ik heb de onrei-

nen vermorzeld; ik heb de hoogmoedigen verlaagd, - en de geesel van mijne woede zwierde van rechts naar links, als een dromedaris rent door een maïsveld.

Om Israël te verlossen, koos ik eenvoudigen van geest. Engelen met vlammende wieken spraken tot hen in de struiken.

Gezalfd met nardos, cinnamoom en myrrhe, in doorzichtige kleederen en geschoeid met hoogen hak gingen onverschrikbare vrouwen de veldheeren worgen. De wind, die waaide, voerde profeten heen. Op tafelen van steen heb ik gegriffeld mijn wet. Zij omvatte mijn volk als in een citadel. *Mijn* volk was het! Ik was zijn God! Aan mij was de aarde, de menschen aan mij, met hunne gedachten en werken, hun landbouw en hunne nakomelingschap.

Mijn arke des verbonds rustte in een drievoudig heiligdom, achter purpergordijnen en brandende luchters. Om mij te eeredienen had ik geheel een stam, die mij wierook zwaaide, en de hoogepriester, in een lang kleed van hyacinth, droeg op zijne borst kostbaar gesteente, symmetrisch geschikt!

Wee! Wee! Geschonden is het Heilige der Heiligen! De voorhang gescheurd, en de offergeur is verstrooid op alle winden. De jakhals weeklaagt in de sepulkers, mijn tempel is vernietigd, mijn volk verstrooid.

Men heeft de priesters geworgd met de koorden hunner kleêren. De vrouwen zijn in ballingschap, de tempelvaten versmolten!

De stem verwijdert zich.

- Ik was de God der Heirscharen, de Heer, de Heere Heere! - Een eindelooze stilte breidt zich uit, een diepe nacht.

ANTONIUS

- Ze zijn allen weg!

- Behalve ik! *zegt er* EEN

en Hilarion staat voor hem, maar verheerlijkt, schoon als een aartsengel,

lichtende als de zon - en zoo groot, dat om hem te zien

ANTONIUS

het hoofd achterover buigt.

- Wie ben je toch?

HILARION

- Mijn rijk is onmetelijk als het Heelal, en wat ik bezit heeft geene grenzen.

Altijd ga ik voort, verlossende den geest, en de werelden wegend, zonder vrees, zonder haat, zonder liefde en mededoogen en zonder God.

Ik ben de Wetenschap...

ANTONIUS

deinst achteruit:

- Je bent veel eerder de Duivel!

HILARION

hem doorborende met zijn blik:

- Wil je hem zien?

ANTONIUS

kan zich niet losmaken van dien blik, een nieuwsgierigheid naar den Duivel bevangt hem. Zijn angst wordt grooter, zijn verlangen onmetelijk.

- Als ik hem eens zag...als ik hem eens zag!...

Dan, hokkende van woede:

- De afschuw, die ik voor hem heb, zal me voor altijd van hem verlossen...

- Ja!

Een gespleten hoef vertoont zich.

Antonius heeft berouw, maar de Duivel werpt hem op zijn hoornen en voert hem voort.

VI

De Duivel vliegt onder hem, als een, die zwemt, zijn twee groote wieken, geheel open, verbergen hem geheel en schijnen een wolk.

ANTONIUS

- Waar ga ik heen?

Zooeven heb ik de gestalte van den Vermaledijde gezien! Neen, een wolk voert mij meê. Misschien ben ik gestorven en stijg ik op tot God! O, wat adem ik ruim. De loutere lucht vervult mijn ziel. Niets weegt meer! Niets is smart!

Beneden, onder me, bliksemt het weêrlicht, breidt de einder zich uit en de stroomen doorvloeien elkaâr.

Die blonde vlak is de woestijn, die plas de oceaan. En andere oceanen doemen op, eindelooze landstreken, die ik niet ken. Hier zijn de tropen, die gloeien als ovens; de polen van sneeuw, waar het altijd mist. Ik poog het gebergte te ontdekken, waar iederen avond de zon ondergaat.

DE DUIVEL

- De zon gaat nooit onder!

Antonius is niet verwonderd om die stem. Zij schijnt hem de echo zijner gedachten. Een antwoord van zijn geheugenis.

Maar de aarde wordt als een kogel, en hij ziet haar in het midden van den ether wentelen om de Zon, wentelen om haar as.

DE DUIVEL

- De aarde is dus niet het midden van het heelal? Menschelijke hoogmoed, buig je neêr!

ANTONIUS

- Nu zie ik ze nog maar ternauwernood. Ze smelt samen met andere starren. Het firmament is als één sterrenweefsel.

Steeds hooger gaan ze.

- Geen enkel geluid! Zelfs niet de kreet der adelaren! Niets...en ik buig mij om te hooren den zang der planeten.

DE DUIVEL

- Je zal ze niet hooren! En ook zal je niet zien, den Antichtoon van Plato, de vuurkern van Filolaus, de sferen van Aristoteles, en ook niet de zeven hemelen van de Joden met de groote wateren, die zouden zijn boven het gewelf van kristal.

ANTONIUS

- Op de aarde scheen mij dat gewelfzoo hard als een muur. En nu dring ik geheel er door, duik ik er doorheen.

En hij komt voor de maan, - die is als een ronde klomp ijs, met stil licht.

DE DUIVEL

- Dat was vroeger het verblijf der zielen. De goede Pythagoras had er zelfs vogels en mooie bloemen in germaakt!

ANTONIUS

- Nu zie ik er maar verlaten vlakten, met doode kraters onder een zwarte lucht.

Laat ons nu gaan naar die sterren, die zachter stralen, om de engelen te zien, die ze met uitgestrekte armen vasthouden als fakkels.

DE DUIVEL

voert hem te midden der gesternten:

- Zij trekken elkaâr aan en stooten elkaâr af. De wenteling van elk is het rezultaat van aller wentelingen en werkt aan ze meê, zonder één hulpkracht, door de macht van één wet, de absolute voortreffelijkheid der Orde.

ANTONIUS

- Ja...ja...! Mijn geest omvat ze! Dat is een hooger vreugde dan het genot van de liefde! Ik hijg van ontzetting voor Gods oneindigheid!

DE DUIVEL

- Als het firmament, dat zich uitbreidt naarmate je stijgt, zal Hij oneindiger worden bij de hemelvaart van je gedachte; en grooter vreugde zal je nog voelen na die wereldontdekking, in de mateloosheid van het Heelal.

ANTONIUS

- Ja! Hooger, altijd maar hooger!

De sterren vermenigvuldigen zich en schitteren; in het Zenith ontwikkelt zich de Melkweg als een eindelooze gordel, hier en daar gescheurd; in die scheuren van zijn licht groeven zich afgronden van donker. Er zijn regens van sterren, gouden stofwemelingen, lichtende nevelen, die drijven en verzwijmen.

Soms zwaait een komeet er door heen, en daarna heerscht weêr de rust der tallooze lichten.

Met minachting heugt hij zich de onwetendheid der vroegere dagen, de kleinheid van zijn droomen. Nu is hij dus vlak bij die lichtende ballen, die hij vroeger omlaag beschouwde. Hij bespeurt het kruisen van hunne banen, en samengestelde wentelingen. Van verre ziet hij ze komen, en, hangende als steenen in slingers, beschrijven hunne kringen, voortstuwen hun reuzencirkels. Met één blik omvat hij het Zuiderkruis en den Grooten Beer, den Lynx en den Centaur, de nevelvlak van den Goudvisch, zes zonnen in Orion, Jupiter met vier satellieten, en den drie-ring van

den reuzen-Saturnus. Alle planeten, alle sterren, die de menschen later zullen ontdekken. Met haar licht overvult hij zijn oogen, zijn brein met de meting harer afstanden; - dan laat hij het hoofd vallen.

Wat is het doel van dat alles?

DE DUIVEL

- Er is geen doel!

Hoe zoû God een doel hebben? Welk verleden zoû hem hebben kunnen leeren; welke overdenking, doen besluiten?

Vóór den beginne zoû hij niet hebben gehandeld, en nu zoû alle handeling ijdel zijn.

ANTONIUS

- Toch heeft hij de wereld geschapen met een enkele schepping, door zijn woord!

DE DUIVEL

- Maar de wezens, die de aarde bevolken, komen er geleidelijk. Zoo doemen ook aan den hemel nieuwe starren op. Tallooze gevolgen van veelvuldige oorzaken.

ANTONIUS

- Der oorzaken veelvuldigheid is de wil Gods.

DE DUIVEL

- Maar toekennen aan God verschillende drijfveeren van wil is meer dan één oorzaak aannemen en alzoo afbreken zijne Eenheid.

Zijn wil is niet te scheiden van zijn in-wezen. Hij heeft geen andere wil kunnen hebben, omdat hij geen ander in-wezen had, - en omdat hij eeuwig bestaat, zal hij eeuwiglijk willen zijn zelfde wil.

Aanzie de zon! Van zijne randen verheffen zich hooge vlammen, schietende vonken, die wegzwieren om werelden te worden; - en verder dan de laatste, voorbij die diepten, waar je niets

ziet dan nacht, wentelen andere zonnen om; achter die, andere, en weêr andere, en zoo eindeloos door.

ANTONIUS

- Schei uit, schei uit! Ik ben bang! Ik zal in het Niet vallen...!

DE DUIVEL

houdt op, en wiegelt hem zacht:

- Er is geen Niet! Niets is leêg! Overal zijn lichamen, die bewegen aan de onbewegelijke oppervlakte der hemelen, en zoo ze begrensd zoû zijn door iets, zoû ze geen ruimte meer zijn, maar een lichaam: zij heeft geen grenzen!

ANTONIUS

met open mond:

- Geen grenzen!

DE DUIVEL

- Stijg altijd en altijd op! Nooit zal je een top bereiken. Daal altijd en altijd neâr, milliarden milliarden eeuwen, nooit zal je voelen een grond, omdat er geen grond is, geen top, geen hoogte, geen laagte, geen einde, en de Ruimte is in God, die geen deel is van de Ruimte, zoo klein of zoo groot, maar de Eindeloosheid!

ANTONIUS

langzaam:

- Zoû dan...de stof...een deel van God zijn?

DE DUIVEL

- Waarom niet? Kan je weten wat hij niet is?

ANTONIUS

- Neen, ik buig mij neêr, te pletter door zijn macht!

DE DUIVEL

- En je denkt hem te vermurwen! Je spreekt tegen hem, je versiert hem met deugden, goedheid, rechtvaardigheid, barmhartig-

heid, in plaats van te erkennen, dat hij de volmaking is van alles!

Iets willen begrijpen boven hem, is God willen stellen boven God, het wezen boven het wezen. Hij is dus het eenig Wezen, de grondstof eenig.

Als de Stof zich kon verdeelen, zoû zij haar wezen verliezen, zoû zij niet zichzelve zijn. God zoû niet bestaan. Hij is dus even ondeelbaar als oneindig, en had hij een bestaan, zoo zoû hij bestaan uit deelen, zoo zoû hij niet zijn Een, niet oneindig zijn. Hij heeft dus geen menschelijkheid.

ANTONIUS

- Wat? Mijn gebeden, mijn snikken, de kastijdingen van mijn vleesch, de verheffingen van godsvrucht, dat alles zoû gegaan zijn naar een leugen toe...in de ruimte...zonder nut, - als de kreet van een vogel, als een warrelwind van doode blâren!

Hij weent...

- O! Neen! Boven alles is er Een, een groote Ziel, een Heer, een vader, dien mijn hart aanbidt en die mij liefheeft!

DE DUIVEL

- Je wenscht, dat God niet God is, want als hij liefhad, boos was, zich erbarmde, zoû hij van zijne volmaking overgaan tot een grootere volmaking of tot een kleinere. Hij kan niet af dalen tot eene gevoeligheid, noch zich inkrimpen tot een gestalte.

ANTONIUS

- Eéns toch, zal ik Hem zien!

DE DUIVEL

- Met de gelukzaligen, nietwaar? - als de eindigheid genieten zal oneindigheid, in een oord, waarvan de grenzen onbegrensdheid omvatten?!

ANTONIUS

- Dat doet niet: er moet een paradijs zijn voor het goede, en een hel voor het slechte.

DE DUIVEL

- Zoû, wat jouw redelijkheid eischt, zijn de wet der dingen? Zonder twijfel is het kwaad onverschillig aan God, want de aarde is er immers vol van.

Verdraagt hij het uit onmacht, of behoudt hij het uit wreedheid?

Denk je, dat hij altijd bezig is de wereld te verbeteren, als een onvolmaakt werk, en dat hij nagaat alle beweging van alle schepsel: het fladderen van een kapel, en het denken van een mensch? Heeft hij het heelal geschapen, dan is zijn Voorzienigheid onnoodig. Als de Voorzienigheid bestaat, wordt de schepping gebrekkig.

Maar het goed en het kwaad bestaan alleen voor jou, zooals de dag en de nacht, pleizier en verdriet, en dood en geboorte: dat hangt af van een stukje van de ruimte, van een bizondere omgeving, een bizonder belang. Omdat de eindeloosheid alléén eeuwig is, is er de Eindeloosheid, en niets meer!

De Duivel heeft langzaam aan zijn lange vlerken uitgerekt. Zij bedekken nu den hemel.

ANTONIUS

ziet niet meer. Hij siddert:

- Een afschuwelijke koude ijst mij tot in mijn ziel. Dat overtreft de smart, het is als een diepere dood dan de dood; ik rol door de onmetelijkheid der duisternissen; zij dringen tot in mij door. Mijn bewustzijn spat uit in die uittrilling van het Niet.

DE DUIVEL

- Maar je hebt geen gedachte dan door middel van je geest. Als een bolle spiegel kaatst hij wanstaltig terug; en je mist elk middel om na te gaan.

Nooit zal jij kennen het Heelal in zijn volle grenzeloosheid; daarom ook zal je nooit zijn oorzaak kunnen begrijpen, kunnen hebben een juist begrip van God, en zelfs zal je niet kunnen zeggen, dat het Heelal oneindig is, want dan moet je toch eerst weten wat oneindig is.

De Gestalte is misschien een dwaling van je zinnen, de Materie een verbeelding van je brein.

Tenzij, dat de wereld zoû zijn eeuwig eb en vloed van dingen, is de schijngestalte de grootste waarheid, de illuzie werkelijkheid.

Maar ben jij zeker te zien? Ben jij zelfs wel zeker te leven? Misschien is er wel niets!

De Duivel houdt Antonius vast met uitgestrekte armen; hij ziet hem aan met open muil, gereed hem te verslinden.

- Aanbid mij dus! En vervloek de schim, die je God noemt!

Antonius heft de oogen op, in een laatsten blik van hoop.

De Duivel laat hem los.

- -

- -

De dag verschijnt ten laatste, en als de voorhang van een tabernakel, dien men haalt omhoog, rollen met zware golvingen goudene wolken op, en laten den hemel bloot.

In het middelpunt, in het midden van de schijf van de zon, straalt uit het gelaat van Jezus Christus.

Antonius maakt het teeken des kruises, en hervat zijn gebed.

Den Haag - Rome '95

Verantwoording

In oktober 1894 schreef Couperus aan zijn uitgever L.J. Veen: '[...] ik ben, bezigheidshalve, begonnen aan een vertaling van *la Tentation de St. Antoine*. Van Flaubert. Ik weet niet, of ik ze afmaak, hoewel ik er veel pleizier in heb; in alle geval komt het werk *niet* in de Gids. Zoû U het willen hebben, b.v. voor begin volgende jaar? Dan maak ik het af, en anders niet. Het boek is zoowat 19 vel. Heeft U er een ƒ 500. - voor over, dan zoû ik U gaarne dat inédite werk geven.'[1] Een jaar later voltooide Couperus een novelle, getiteld *Hooge troeven. De gids* had er op dat momen: geen plaats voor. Aangezien Couperus er niet voor voelde de novelle naar een ander tijdschrift te sturen, stelde hij Veen voor de novelle samen met zijn vertaling van Flaubert in één bundel uit te geven. Veen zou dan de primeur hebben van twee niet eerder gepubliceerde stukken. Couperus had al eerder aan een dergelijke bundel gedacht en was van plan geweest er ƒ 800, - voor te vragen. Nu *Hooge troeven* niet in *De gids* zou verschijnen, wilde hij ƒ 1000, - als honorarium.[2] Veen ging akkoord met Couperus' voorstel, maar hij kon de bundel niet meer in 1895 uitgeven. Hij wilde hem graag in het voorjaar van 1896 publiceren. Couperus antwoordde op 16 oktober 1895: 'Ik dacht wel, dat het geen tijd meer was om den bundel nu te geven, en ik vind het uitstekend hem te geven in het voorjaar. Laten wij de grootte van ± 100 Gidsbladzijden vaststellen; ik zal U, als alles overgeschreven is, zenden: de Verzoeking en Hooge Troeven; reken dan uit hoeveel

1 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen/Amice; Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Ed. F.L. Baster. 's-Gravenhage, 1977. 2 dln. Dl. 1: *1890-1902*. Dl. 11: *1902-1919*. In: *Achter het boek* 12 (1973), afl. 1/3 en 13 (1974), afl. 1/3. Dl. 1, p. 81.

2 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 98-99.

het is en ontbreekt er iets aan, dan zal ik er nog eenige van de schoonste scènes uit de Tentation fragmentarisch aan toevoegen. Zoo kunnen wij dus zeker zijn van de grootte.'[3] Op 28 oktober 1895 sloten Couperus en Veen een contract voor de uitgave van een bundel onder de titel *Hooge troeven*, bestaande uit de gelijknamige novelle en 'eenige' vertaalde fragmenten uit Flauberts *La tentation de Saint Antoine*. Couperus ontving het door hem gevraagde honorarium.[4]

In december 1895 voltooide Couperus zijn vertaling van *De verzoeking van de heilige Antonius*. Hij had meer fragmenten vertaald dan hij oorspronkelijk van plan was geweest. Desondanks schreef hij op 12 januari 1896 nog aan Veen geen bezwaar te zien in een bundeling van de vertaling samen met de novelle *Hooge troeven*.[5] Maar ruim een week later begon hij te twijfelen. Hij stelde Veen voor de Flaubert-vertaling apart uit te geven en *Hooge troeven* op te nemen in een vermeerderde herdruk van de bundel *Eene illuzie*.[6] Aanvankelijk wilde Veen vasthouden aan de afspraak van één bundel. Volgens Couperus moest dan ook *De verzoeking* op de titelpagina vermeld worden: 'Ook heb ik bedacht de fragmenten, die ik eigenlijk als geheel gearrangeerd heb, en dus uitstekend als geheel *boek* zouden kunnen gedrukt worden (en die maar *zeer weinig minder* zijn dan het oorspronkelijk werk van Flaubert) - te noemen met aparte titels, die op aparte tusschentitelbladen gedrukt kunnen worden: dit maakt dan meer den indruk van *een bundel*. Zoo dunkt het mij het beste als U volhardt in de uitvoering van *één* boek.'[7]

Na ontvangst van de kopij van de Flaubert-vertaling besloot

3 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 101.
4 Een exemplaar van dit contract is in bezit van uitgeverij L.J. Veen te Amsterdam en een bevindt zich in de Couperus-collectie van het Letterkundig Museum te Den Haag.
5 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 108.
6 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 109. De eerste druk van Couperus' bundel *Eene illuzie* was in 1892 bij Veen verschenen. De bundel werd pas in 1901 herdrukt.
7 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 110.

Veen de vertaling en de novelle als twee afzonderlijke boeken uit te geven. Couperus reageerde verheugd: ‘Het doet mij genoegen dat U besloten heeft tot twee boeken. [...] De *Verzoeking* zal [...] een goed boek worden. Het is maar heel weinig korter dan het oorspronkelijke en dat is een dik boek: de dialoogvorm verwijdt het boek zoo. [...] De titel is goed maar er hoeft volstrekt niet *Fragmenten* bij: het is een *geheel* zooals ik het gearrangeerd heb: ik had *Fragmenten* er bij willen zetten om er iets bundel-artigs van te maken: maar nu is het beter, en veel artistieker.’[8]

De boekuitgave van *De verzoeking van den H. Antonius* verscheen, met op de titelpagina toch de aanduiding *Fragmenten*, in september 1896 bij L.J. Veen te Amsterdam. Couperus vond het boek er ‘heel netjes’ uitzien.[9]

Bronnen

Voorzover ons bekend, zijn van de vertaling *De verzoeking van den H. Antonius* de volgende door de auteur geautoriseerde bronnen overgeleverd:

A. een uitgave in boekvorm: Louis Couperus: *De verzoeking van den H. Antonius*; Naar Gustave Flaubert; *Fragmenten*. Amsterdam, L.J. Veen, [september 1896].

Op 12 januari 1896 beloofde Couperus de kopij van *De verzoeking* aan Veen te sturen, maar tien dagen later liet hij weten: ‘Ik heb Antonius al op twee verschillende manieren ingepakt om U te verzenden, maar telkens was het niet in orde. Het is niet gemakkelijk een ms. te verzenden. Ik denk, dat ik het U nu maar in kleine stukken, in genummerde brieven zal zenden, want je suis au bout de mon latin. Meld mij dan telkens de aankomst van een brief. Het ms. is niet zoo duidel ijk als altijd: er zullen misschien 3 proeven moeten zijn.’[10] Eind januari 1896 ontving Veen de kopij van de Flaubert-vertaling. De drukker Thieme bevestigde de ontvangst van in totaal 133 bladzijden geschreven kopij op 31 januari;

8 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 111.
9 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 116.
10 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 109.

de boekuitgave van de vertaling zou 10 1/4 vel groot worden.[11]

Couperus vroeg Veen *De verzoeking* met zorg te laten drukken. Hij wilde ter onderscheiding van de vertellerstekst, de acteurstekst en de regieaanwijzingen drie verschillende lettertypen. Ook stelde hij voor een paar illustraties op te nemen. Misschien zou 'een onzer jongere symbolisten' die kunnen maken of anders Toorop.[12] In februari 1896 ontving Couperus het eerste vel in proef. De vertellerstekst was gezet in een halfvette letter, de acteurstekst in een afwijkend mager lettertype en de regieaanwijzingen in een klein (noten)corps. Couperus schreef aan Veen: 'Ik had het liever anders gedrukt gezien, maar het kan wel zoo blijven. Zend mij dus het eerste vel terug, dan zal ik de correctie beginnen.'[13]

Op 22 mei 1896 beloofde Couperus de proeven spoedig te sturen. De correctie was vertraagd door drukke werkzaamheden. Couperus was ondertussen begonnen aan zijn volgende boek, *Metamorfozc*.[14] Begin juni ontstond er enige verwarring over de hoofdstukindeling van de vertaling. Couperus schreef aan Veen: 'Ik ben in de laatste proeven in de war gekomen met de hoofdstukken: Hoofdstuk III ontving ik nu als het laatste: maar verder heb ik de hoofdstukken nog niet aangegeven. Zorg hier dus voor of zend mij nog eens de proeven terug: anders zoû het begin in hoofdstukken verdeeld zijn en de rest niet! [...] Ik zend U hierbij aanwijzing voor de hoofdstukken.'[15] Half juni vroeg Couperus de afgedrukte vellen van *De verzoeking* te sturen voor een laat-

11 Brieven van Thieme aan Veen, beide gedateerd 31 januari 1896, in het archief-Veen (Letterkundig Museum). De 133 bladzijden kopij was waarschijnlijk het totaal van *Hooge troeven* en *De verzoeking*.

12 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 111.

13 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 112.

14 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 114.

15 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen*, p. 112-113. De aanwijzingen voor het begin en einde van de hoofdstukken IV, v, en VI noteerde Couperus op een proef van het voorwerk (Franse titel en titelpagina). Hij schreef eronder: 'Ik hoop, dat U na deze aanwijzingen nog de hoofdstukken kunt aangeven: het zoû mij spijten als het te laat was. -' (De proef met aantekeningen bevindt zich in de Couperuscollectie van het Letterkundig Museum, map 'Aantekeningen', sig. C. 383 H. 3.)

ste controle. Het boek werd waarschijnlijk in juli bij de binder afgeleverd. Het kwam vervolgens begin september in de handel. Veen had voor het boek geen bandtekening laten maken. De groene band met de gezette en in zwart gedrukte titel werd door binderij Brandt en Zn vervaardigd.

De uitgave van 1896 is de eerste en enige druk van *De verzoeking van den H. Antonius* die tijdens Couperus' leven is verschenen. De oplage was waarschijnlijk 500 exemplaren. In de eerste drie jaren na verschijnen verkocht Veen ongeveer de helft van de oplage. Daarna liep de verkoop sterk terug tot een tiental per jaar.[16]

In 1905 werd *De verzoeking van den H. Antonius* als deel 21 opgenomen in de serie *Werken van Couperus*. Het boek was toen verkrijgbaar in de oorspronkelijke band, en daarnaast nu ook te koop in de speciaal voor de gehele serie door H.P. Berlage Nzn ontworpen band, en in losse afleveringen van ƒ 0,50 per stuk.

Tekstkeuze

Voor deze uitgave van *De verzoeking van den H. Antonius* is de eerste en enige tijdens Couperus' leven verschenen druk als basistekst gekozen: hij vertegenwoordigt de laatste door de auteur actief geautoriseerde versie. Couperus heeft de kopij ervan geleverd en de proeven ervan zelf gecorrigeerd. Voor de tekstsamenstelling is gebruik gemaakt van het exemplaar van de eerste druk dat zich bevindt in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag.

Correcties

In de tekst van deze uitgave zijn op grond van een kritisch onder-

16 De voorraadcijfers over de jaren 1896-1898 waren respectievelijk: 354, 256, 242. In de genoemde jaren bedroeg de winst uit de verkoop: ƒ 142,56, ƒ76,02, ƒ 22,31. (*Voorraadlijst* en *Winst- en verliesrekening van L.J. Veen over de jaren 1887-1898*, in particulier bezit.) Volgens een inventarislijst voor de brandverzekering in het archief-Veen was de voorraad in de jaren 1901-1906 respectievelijk: 216, 197, 175, 166, 161, 140.

zoek van de eerste druk van *De verzoeking van den H. Antonius* de hieronder volgende correcties aangebracht. Na het paginacijfer en het regelnummer wordt eerst de verbeterde lezing gegeven; na de 'Duitse komma' (/) volgt de oorspronkelijke, foutieve lezing van de eerste druk.[17]

5,19	Lybische/Libysche
7,32	gestaakt.../gestaakt..
7,34	laatste/laatst
8,6	Ammonaria...!!/Ammonaria..!!
11,7	haatten...'/*haatten*...
11,17	Daniël.'/*Daniël*.
13,7	onthoofdt/onthoofd
20,16	onmogelijk!/onmogelijk
20,18	goed.../goed..
23,5	ontmoeten/ontmoetten
25,32/33	Korinthische/Korintische
26,33	kolossen/kollossen
28,24	went/wendt
33,9	harsten/hartsen
46,27	veêren/veeren
59,11	veêren/veeren
59,25	aarde/aard
61,18	blâren/blaren
65,16	wachteden/wachtteden
66,14	weeë/weëe
68,32	storten/stortten
72,21	Propylaeën/Propylaëen
75,13	brande/brandde
77,17	hyacinth/hiacynth

17 In deze uitgave is de typografie van de eerste druk niet overgenomen. De vertellerstekst is romein en niet (half)vet gezet; de acteurstekst is eveneens romein gezet, hij wordt voorafgegaan door een kastlijntje dat normaal ook wordt gebruikt voor dialogen; de regieaanwijzingen zijn cursief gezet. De namen van de personae zijn in klein-kapitaal en aan het begin van de regel gezet. In de lopende tekst zijn kapitalen vervangen door klein-kapitaal en gespatieerde woorden zijn cursief gezet.

77,23/24	kleêren/kleeren
81,30	Lynx/Lynx-

Afbrekingstekens

In deze uitgave van *De verzoeking van den H. Antonius* moet het volgende afbrekingsteken als een koppelteken gelezen worden:

11,8	en-

Op p. 14, 42, 57, 58, 84 valt het einde van de pagina samen met een witregel.

Voor de bibliografische gegevens werd onder meer gebruik gemaakt van het *Bibliografisch Repertorium Louis Couperus*, een door zwo gesubsidieerd project, onder redactie van G. Borgers, E. Braches, K. Reijnders, uitgevoerd door Marijke Stapert-Eggen.

Zie voor de editieprincipes van de Volledige Werken Louis Couperus: *Algemene verantwoording van de Volledige Werken Louis Couperus*. Utrecht/Antwerpen, 1987. De editieprincipes zijn vastgesteld door Ernst Braches, Jan Fontijn, Karel Reijnders, Marijke Stapert-Eggen en H.T.M. van Vliet.